

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИСТОРИЈУ

ЗАВРШНИ РАД

МИЉАН МИЉАНИЋ У ФУДБАЛСКОМ КЛУБУ ЦРВЕНА ЗВЕЗДА

1966-1974

Ментор:

Проф.др. Љубодраг Димић

Студент:

Никола Ракић ИС 13/16

Март, 2021.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Миљан Миљанић рођен је 1930. године у Битољу. Црногорац по пореклу, место свог рођења, у данашњој Северној Македонији, могао је захвалити или кудити из простог разлога што је његов отац добио службу у Битољу као геометар. Прве белешке о његовом животу се појављују непосредно пред долазак у Црвену звезду, односно, да је већ са 14 година био учесник Другог светског рата, а знао је да се похвали 1947. године како у клуб долази као ратни херој, односно добитник Ордена за храброст. Био је члан Звездине трофејне генерације 50-их година 20. века. Миљанић је био играч осредњих играчких способности, како је сам истицао, „јер је био сувише спор“, али је у раним 20-им годинама почео све то да надокнађује изучавајући нове методе тактике и филозофије у фудбалу. Још током Светског првенства у Швајцарској 1954. године пратио је сјајну репрезентацију Мађарске са Пушкашем као лидером, која је у финалу изгубила од Западне Немачке.

Млад је Миљанић одлучио да се играчки пензионише. Одлуку је донео 1957. године. Година 1958. је испоставиће се касније, била много значајна за Миљанићеву тренерску каријеру. За ту годину се везују гостовање Манчестер Јунајтеда Црвеној звезди и Светско првенство у Шведској. Када говоримо о мечу између Јунајтеда и Звезде, остаће упамћен разговор у Скадарлији између Душана Благојевића и Мата Безбија, где мудри Благојевић није пропустио прилику да недвосмислено препоручи Миљанића као будућег ђака енглеске школе фудбала. Тада је суштински припремљен његов студијски боравак у Енглеској. Други важан догађај из те 1958. године било је Миљанићев боравак у кампу репрезентације Бразила, коме се он касније захваљивао свом некадашњем тренеру Љубиши Броћићу. Миљанић је ту стекао много искуства посматрајући однос играча према фудбалу и стекао је тада доживотно пријатељство са Пелеом.

Благојевићеву идеју о Миљанићевом усавршавању у Енглеској, пар година касније подржао је и др Михаило Андрејевић, исти онај „Андрејка“ који је прву нашу репрезентацију послао на прво Светско првенство у Уругвај. Андрејевић је у овом времену био већ познат широм Европе, па и света, имао је значајне контакте, чиме је заслужио да буде један од носилаца Светске фудбалске федерације. Тај исти „Андрејка“ је Сер Стенли Раусу, тадашњем председнику ФИФЕ, 1966. године препоручио да прихвати

даље младог Миљанића на усавршавање у Енглеској. Обојстрани договор је постигнут и Миљанић је наредних месеци изучавао методе тактике фудбала у пар клубова из Прве лиге : Манчестер Јунајтеду, Вест Хему, Челсију и Тотенхему, а врхунац је био у склопу репрезентације Енглеске која се спремао за Светско првенство баш у Енглеској. Међутим финални меч против Западне Немачке и једини трофеј Енглеца није видео, јер је непосредно пре тога добио позив да постане први тренер Црвене звезде. Није чекао ни мало и упутио се пут Жабљака где је његова будућа екипа већ била на окупу.

Миљанов долазак у Звезду није био идеалан. Прва сезона и Миљанове методе нису дале учинак. Такође овај период обежен је бројним политичким турбуленцијама. Увод у годину Миљановог рада у Звезди остала је у сенци смене другог човека Југославије, Александра Ранковића Леке. Овим догађајем савез комуниста је изгубио обележје монолитног политичког организма и тако постао рањив за деловање најразличитијих струја. Период који је уследио такође је био обележен политичким превирањима. Прва маркантна манифестација национализма била је у виду Декларације о положају и називу књижевног језика из марта 1967¹. Друга смена руководства одиграла се 1967, а трећа на партијским конгресима и изборима 1968-1969 . У року од 5 година велики део истакнутих руководилаца из рата је био замењен млађим кадровима. Измена руководства је била један од облика борбе око карактера федерације , улоге и места Савеза комуниста. Овакве мере претходиле су великом броју незапослених што је на крају резултирало заоштреним ситуацијама, отвореним протестима које су предводили студенти 1968². Студентска омладина реаговала је на деформације у друштву, на социјалну поларизацију и неједнакост. То су уједно били и најмасовнији протести у Југославији који су били усмерени против изневеравања и компромитовања идеја социјализма а не против поретка. Уједно почели су изливи националних осећања косовскометохијских Албанаца што је резултирало да Аутономна Покрајина Косово и Метохија промени назив у Социјалистичка Аутономна Покрајина Косово³. Сукоби и спорови између руководства републике и покрајина долази до јавности преко штампе и медија. Националне конфронтације у СКЈ све су више узимале маха. Амандмани 1967, 1968 и 1971. доводе до

¹ Branko Petranović , *Istorija Jugoslavije 1918-1988*, 3 knj, Beograd , str. 398.

² Isto , str. 395 .

³ Isto , str. 401.

суштинског преображаја федерације⁴. Елита је била почела да води више рачуна о интересима своје републике , а мање о интересима Југославије као целине. У пролеће 1971. долази до образовања масовног националистичког покрета(МАСПОК) у Хрватској које је јавно оптужило руководство за заверу против СР Хрватске.⁵ Тражено је одцепљење Хрватске и њен пријем у УН. Развијена је теза да Србија експлоатише Хрватску. Сличан посао је у Македонији обављао Крсте Црвенковски. Међутим , ово је кратко трајало јер су лидери МАСПОК-а дали оставке и до априла 1972.из СК Хрватске је искључен 741 члан. У Србији се 1972.формира слична организација МАСПОК-у под вођством Марка Никезића . У поређењу са МАСПОК-ом била је мање бучна и директно се противила постепеном развоју. Смена српског партијског руководства уследила је услед притиска Тита⁶. Тада су, након што су оптужени за «либерализам» , смењени Марко Никезић, Латинка Перовић, Бора Павловић, Мирко Тепавац. Касније су због политике коју су водили били етикетирани као совјетофоби и анатититоисти. Коначно је 1974. усвојен Устав СФРЈ који је Југославију извео на пут конфедерализације чињеницом да је уведен концензус република и покрајина приликом одлучивања, а уједно је легализовано право на самоопредељење и одцепљење. У овом периоду чинило се да недостају прави узорци младима . Те исте узоре почиње да прави сама јавност . Прави идоли народа постају спортисти а на првом месту фудбалери. Иако су поздрављали сваки успех на међународним такмичењима, политичари су ипак завидели фудбалерима јер су добијали више пажње него све организације заједно⁷. Фудбалери су први почели да живе модерним стилем, што је такође сметало политичарима. Дobar део у штампи је заузимао и криминал велеграда , тако да су се тадашње организације нашле на тек трећем месту интересовања јавности . Тако се помињу тапкароши који добијају епитет некакве криминалне организације, са драматичним текстовима и преувеличавањем ствари. С друге стране , у хумористичком делу штампе преовладавао је привредни криминал. Међутим , иако је био извор хумора, привредни криминал није био реткост, напротив био је изражен и то највише у спољној трговини .

⁴ Dušan Bilandžić , *HISTORIJA SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE , GLAVNI PROCESI 1918-1985*, Zabreb 1985 , str. 411.

⁵ Branko Petranović , *Istorija Jugoslavije 1918-1988* ,3 knj, Beograd , str. 404.

⁶ Isto , str. 410 .

⁷ Предраг Ј. Марковић , *БЕОГРАД ИЗМЕЂУ ИСТОКА И ЗАПАДА 1948-1965* , Београд 1996, стр. 499.

У погледу расположиве грађе везане за ову тему, важно је напоменути када је реч о монографијама везаним за Миљана Миљанића нема пуно. Конкретно две монографије се тичу рада, дела и живота Миљана Миљанића; S. Stojković, „*Miljan – za i protiv*“, Beograd 1997. и T. Marić „*Miljan (Ljudi i vrijeme, u tri čina)*“, Beograd – Banjaluka 2005. Захваљујући трима енциклопедијама испраћени су Миљанићеви највећи успеси у Европским такмичењима : CRVENA ZVEZDA , *četrdestet godina 1945-1985*, Beograd 1985 , СД ЦРВЕНА ЗВЕЗДА , *педесет година 1945-1995, Београд 1995, ЦРВЕНА ЗВЕЗДА – Наших шездесет година , Енциклопедија клубова од 1945-2005*. Што се тиче других извора , од дневне, недељне и месечне штампе коришћени су „Звездина ревија“, „Спорт“ и „Темпо“. Након Миљанићеве смрти 2012. у дневној штампи су изашла три фељтона о њему, његовом животу и раду, пропраћена у Политици и Вечерњим новостима, који су искоришћени у изради овог рада. Од преосталих извора коришћени су савремени извори попут Youtube и пар интернет страница који су веома добро послужили као сагледавање целих сезона и великих мечева Звезде у том периоду . Највише је од помоћи послужио лист Спорт који је излазио сваког дана , недељни лист Темпо и клупско гласило Звездина ревија. Ови извори су сваку утакмицу пропратили с великом пажњом те су били изузетно објективни . Једини лист који се минимално издвајао била је Звездина ревија, која је ипак мало држала Звездину страну. Сами фељтони , а било их је у изради рада чак три испратили су сваки Миљанов корак како кроз каријеру играча тако и касније као тренера. Били су објективни и обимни. Што се тиче монографија о Миљану, иако су написане од стране његових пријатеља биле су критички настројене посебно у периоду када је водио репрезентацију. И на крају, што се историографије тиче, веродостојно је приказано тадашње друштвено стање као и политичке прилике крајем 60-их и почетком 70-их као и то како су доживљавани спортисти који су у почетку дискретно а касније све више заузимали места у штампи.

Што се тиче саме пропраћености lika и дела Миљана Миљанића као једног од важнијих и најучинковитијих тренера не само у Југославији сведочи не тако велики број званичне литературе. Његов рад пропраћен је кроз новинске чланке и у виду коментара водећих личности савременог доба, великих фудбалера и критичара.

Дуго сам размишљао током избора теме за дипломски рад да ли узети крајње политичку тему или се позабавити нечим што је универзално за све нас, а то је спорт. О самом фудбалу, као стереотипном спорту, кроз своје дипломско истраживање покушао сам разuverити и ставити до знања значај тактике која гради комплексну игру. Као навијач Црвене звезде о фудбалском раздобљу од 1955 – 1975. године знам веома мало о сопственом клубу . Истраживањем сам схватио да Звезда као клуб данас не би била овде где јесте да кроз њен живот није прошао Миљан Миљанић . Био је то човек револуционар, испред свог времена који је дубоко веровао да фудбал није само игра где 22 играча јуре за лоптом, већ је целој игри дао неки смисао , копирајући Мађаре , Бразилце и Енглеze може се отворено рећи да је он зачетник „тоталног фудбала“ . Чак су и челници клуба у њему препознали визионара који је без муке лако препознао крај аматеризму и нова фудбалска начела применио у професионалном фудбалу . Такође , у играчима није видео машине него људе који озбиљно схватају посао којим се баве а уједно да не изгубе самопоштовање према себи због фудбала . Миљанић ће заувек остати део Звезде и као човек и као тренер ће бити мерило успешности у Звезди . Био је цењен као човек и као тренер па су се у поједним приликама бивши југословенски асови дотицали његовом живота , увек хвалећи га . Миљанић је био карактеристичан и по томе што је знао лепо и чисто да прича са разумевањем , увек отворен за комуникацију и човек који није злонамеран . Какав је био човек , велики господин организовао је Шекуларцу опроштајну утакмицу против Реала . Током 8. сезона на клупи Црвене звезде освојио је 4 титуле првака државе , 3 Купа Југославије и 1 Митропа куп , полуфинале Кеш-а 1971 и 1/4 финале 1973/74 . Његов метод игре дао је идеју Џајићу у Цветковићу како створити „ дрим тим“ Црвене звезде . Џајић је пуних 5 година стварао генерацију која би била предодређена да оствари оно што нажалост Миљанић није успео , да се попне на врх Европе , и у томе успео 1991. године.

ПРВЕ ГОДИНЕ

„Нема велике љубави без велике радости, али и без велике патње. Е, то вам је Црвена звезда. Има да се радујеш до неба, али секирација ти не гине“. Тим речима је наш прослављени глумац, Љуба Тадић, описао љубав према Црвеној звезди, која је од свог оснивања па до дана данашњег само расла и окупљала око себе све већи број навијача и љубитеља фудбала. Црвена звезда је у првих 20 година своје историје освојила 7. титула шампиона државе и 6. Купа маршала Тита. Освојити седам титула у току од двадесет година, неко би рекао, „па и није велика ствар“, али баш ту греше. Освојити седам титула у току од двадесет година, у конкуренцији Динама, Хајдука, Партизана, Жељезничара, Сарајева, Вележа, Војводине, итд. изузетан је успех. Свакако је клуб током тог периода имао успоне и падове. Након само две титуле државе у року од шест година, од 1958-66. године⁸, челници клуба су се одлучили за смену на клупи клуба и уместо Ивана Топлака за тренера постављају младог, али искусног, Миљана Миљанића.

Није све било идеално пред Миљанићево преузимање првог тима. Непосредно пред тај догађај, челници клуба су тада скоро склопили договор са легендом клуба Рајком Митићем, иако је у избору за првог тренера тада био и Бранко Зебец⁹. Сарадња није била остварена, па су се клуб и легенда „не баш срдачно растали“, док се од Зебеца ипак одустало и ново име као кандидата за првог тренера екипе појавило се Миљанићево. Миљанићев долазак на клупу свог вољеног клуба нису пратили само скандали између управе и легенде клуба, већ гомила нерешивих политичких догађаја, што у клубу, што око клуба, што везано за националну селекцију. Са једне стране, ишло се ка томе да се одједном укида аматеризам и уведе професионализам западног типа, а опет, са друге стране, расли су национални апетити међу републикама. У тој збрци, Црвена звезда је губила моћ, није више могла да доведе кога хоће као раније, односно тадашње велике звезде југословенског фудбала, Осима и Холцера. Све националне структуре су хтеле да заштите своје интересе преко фудбала. Звезда је велику моћ губила и из разлога јер су

⁸ Освојене су титуле у сезонама 1959-60 и 1963-64, „ЦРВЕНА ЗВЕЗДА – Наших шездесет година, Енциклопедија клуба 1945-2005, Београд 2005, стр. 26 .

⁹ С. Стојковић, „Миљан Миљанић и други“, *Политика*, 24. мај 2004, стр. 18.

омладина и Партија полако губили интерес за клуб, док је она стара заштита из сенке у виду Слободана Пенезића Крцуна нестајала, обзиром да је он већ пар година мртав.

На челу клуба су се налазили Слободан Ћосић, Никола Бугарчић и др Александар Обрадовић. Међутим, коначну одлуку, за Миљанићев долазак у клуб дао је Ћосић, који је веровао у нове младе људе, који би нови приступ фудбалу, тај професионализам западног типа лакше савладали. Миљанићу је то било лако, јер је од завршетка каријере 1957. године почео са тренерским послом у пионирима и омладинцима Црвене звезде, као и са радом у омладинској селекцији Југославије. Уједно је боравио у кампу репрезентације Бразила током СП у Шведској 1958. године¹⁰. Потпуну научну афирмацију стиче током СП у Енглеској 1966. године, изучавајући енглески начин фудбала боравећи и гледајући Манчестер Јунајтед, Вест Хем, Челси, Тотенхем, као и репрезентацију Енглеске¹¹ која ће те године постати шампион света у фудбалу, победом над Западном Немачком. Често је знао Миљанић касније да каже, односно, захваљивао се својим првобитним тренерима и учитељима, Димитрију Милојевићу, „чика Миткету“, као и Светозару Кики Поповићу.

Долазак у непознато. Тако је најбоље описати долазак Миљанића на клупу тима. Добија позив док је још у Енглеској и није чекао ни часа, него се одмах преко Енглеске и сурчинког аеродрома запутио пут Жабљака, где је његов нови тим већ започео припреме за наредну сезону. Претходне две велике звезде тима, Драгослав Шекуларац и Бора Костић одлазе из клуба, већина завршава каријере и Миљанић у датим околностима одлучује да прави тим око младог Драгана Џајића и новог капитена клуба Војислава Мелића. Такође, Миљанић је наследио не тако завидну стартну позицију из претходног шампионата, када је Црвена звезда заузела тек 5. место¹². Доноси одлуку, која ће касније бити круцијална, да већина играча који ће бити део првог тима, буду играчи који су до претходне полусезоне били чланови омладинске школе. Тако је довео из ОФК Београда Јована Аћимовића и Мирослава Павловића из ужичке Слободе¹³. Уговори су потписани са

¹⁰ Т. Марић, „*Miljan (Ljudi i vrijeme, u tri čina)*“, Београд – Банјалука 2005, стр. 66.

¹¹ Исто, стр. 67.

¹² „redstarbelgrade.rs“, https://redstarbelgrade.rs/forum_arhiva/index.php?topic=3521.20, (15. фебруар 2021).

¹³ Ј. Секулић, „Миљан Миљанић – Фудбалски патријарх“, *Вечерње новости*, 17. јануар 2012, стр. 38.

31. играчем. Све њих је подвргао строгом професионалном режиму и новој методици тренинга¹⁴.

У једној од изјава пред почетак сезоне, 1966/67. Миљанић је јасно истакао циљеве клуба, освојити макар један домаћи трофеј и обавезан излазак у Европу, по могућству да то буде Куп шампиона¹⁵. То се видело одмах на почетку шампионата. У првих пет утакмица шампионата, Црвена звезда је освојила шест од максимално могућих десет бодова, уз то је одиграла три велике утакмице, где је две одиграла нерешено и пораз; Жељезничар 2:3, Партизан 1:1 и Хајдук 2:2. Треба истаћи да је млади тим Црвене звезде, који је предводио Џајић, а у нападу је био млади Војин Лазаревић био веома ефикасан. У првих пет утакмица, Звезда је успела да постигне једанаест голова, међутим, услед тог младалачког ентузијазма у нападу, трпела је одбрана, па је из исто толико утакмица примљено и десет голова. Да ли услед јаким тренинга, младости играча и неискуства до краја јесењег дела шампионата који се завршио 11. децембра у Загребу против истоименог клуба, Црвена звезда је освојила само још једанаест бодова, што је укупан биланс на полусезони значао освојених шеснаест бодова од максимално тридесет, уз гол разлику 23:24. Други део шампионата кренуо је слично као и први. У првих пет утакмица, Миљанићеви играчи су од максимално могућих десет освојили седам бодова, уз гол разлику 10:8. У том периоду, Миљанић је као стратег остварио и своју прву победу у „вечитом“ дербију над Партизаном резултатом 3:2, пред 80000 гледалаца¹⁶. Уз Партизан, савладан је још био и Жељезничар у Сарајеву, али је након победе у дербију уследио и неочекиван пораз од Хајдука у Сплиту. До краја шампионата, млади тим Црвене звезде играо је по принципу топло – хладно, тако да је 2. јула 1967. године, када се резимирала сезона, поновљен је идентичан скор као и прошле сезоне, 5. место уз један бод више него претходне сезоне и гол разлику 53:46¹⁷. Парадоксално је стање на табели, можда не осликава право стање ствари, јер је Црвена звезда завршила сезону као први напад лиге и четврта најгора одбрана лиге. Ипак, ако је нешто од онога што је Миљанић учио у

¹⁴ Трудио се да примени принципе Банета Секулића о хигијени и естетском изгледу играча, почевши од гардеробе, изгледа до везаних пертли, Т. Марић, „*Miljan (Ljudi i vrijeme, u tri čina)*“, Београд – Банјалука 2005, стр. 64.

¹⁵ *Звездина ревија*, 3. септембар 1966, бр. 112, стр. 9.

¹⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=YrbJiPHo0rI>, (17.mart 2021).

¹⁷ *ЦРВЕНА ЗВЕЗДА –Наших 60 година, Енциклопедија клуба 1945-2005*, Београд 200, стр. 22.

Енглеској и успео да примени на овом тиму, то је добитак триа Џајић-Лазаревић-Аћимовић који су постигли 38 голова од Звездиних 53¹⁸.

Кренувши у сезону са јасним циљем, макар један трофеј у домаћем првенству, Миљанић и целокупно руководство клуба су имали велика очекивања у Купу Југославије. Систем такмичења је био такав да се прва утакмица Купа играла пред почетак пролећног дела сезоне. Било како било, стиче се утисак да се Миљанови играчи, нису баш најбоље снашли. Одређени недостатак се приметио одмах на старту такмичења у 1/16 финала против Слободе у Титовом Ужицу, када је Аћимовић тек почетком другог дела продужетка у 107. минуту донео Црвеној звезди пласман у следећу рунду такмичења¹⁹. Жребом је одлучено да ће следећи противник, у 1/8 финала бити Ријека. Ако је пре тога утакмица са Слободом била тешка, Ријечани су били још неугоднији²⁰, где су играчи Црвене звезде успели да славе тек након пенала. Искрено треба истаћи, да Звезда није заслужила пролаз даље, али су пенали лутрија. У 1/4 финалу, Звездин противник био је Вардар. Меч је одигран 22. марта 1967. Звезда је имала сјајан почетак другог дела првенства, две очајне утакмице у Купу и лошу традицију против Вардара у Скопљу, где се меч и играо. Као што то обично и бива, лоша традиција је настављена. Звезда је своју лошу форму из Куп утакмица пренела и на ову утакмицу и била је поражена резултатом 1:0²¹, тако да је сан о барем једном домаћем трофеју остао само сан. Какву-такву утеху пружа чињеница да су играчи Црвене звезде направили један корак напред у односу на сезону пре²².

Јасан је био циљ, Куп шампиона за следећу годину. Међутим, Миљанић је морао да се посвети и текућем европском купу, тачније Купу Сајамских градова, претечи УЕФА купу, а сада Лиги Европе. Учествовање у овом Купу, Црвена звезда је изборила 5. местом у сезони 1965/66. Први противник у 1/16 финала, 21. септембра 1966. била је петопласирана екипа шпанске лиге из претходне сезоне, Атлетик из Билбаа. Млади тим Црвене звезде је већ солидно стартовао у домаћем првенству, али доста неочекивано исто

¹⁸ Monografija Crvena Zvezda 1945-1985, Beograd 1985, str. 11.

¹⁹ „redstarbelgrade.rs“, https://redstarbelgrade.rs/forum_arhiva/index.php?topic=2872.0, (15. februar 2021).

²⁰ Звезда је у периоду од сезоне 1963/64. до сезоне 1967/68. била без победе 4 утакмице на Кантриди, ЦРВЕНА ЗВЕЗДА – Наших 60 година, Енциклопедија клуба 1945-2005, Београд 2005, стр. 35-36.

²¹ Темпо, 26. март 1967, бр. 57, стр. 14.

²² „redstarbelgrade.rs“, https://redstarbelgrade.rs/forum_arhiva/index.php?topic=2859.0, (15. februar 2021).

је урадио и у првој утакмици КСГ. Екипа из Билбаа била је убедљиво поражена са 5:0²³, пред 35000 гледалаца, уз голове 2х Џајића, Трифуна Михајловића, Стевана Остојића и Војислава Мелића. Ово је био леп капитал и огромна предност пред реванш у Баскији 7 дана касније. Међутим, нико се није надао поразу резултатом 2:0²⁴. У следећој рунди такмичења, у 1/8 финала, нови шпански ривал, овај пут Валенсија, која се у Куп Сајамских градова пласирала специјалном позивницом. У време када су били заказани мечеви ова два ривала, Црвена звезда је почела да посустаје у домаћем првенству, а беснавијача почео да расте. Ипак, први меч је одигран у Валенсији, на Местаљи, где је Звезда са два играча мање пружила сјајан отпор шпанској екипи, али је упркос томе поражена 1:0²⁵, упркос претњама домаћина да ће бити испраћени са четири гола. Почетком новембра, Црвена звезда је угостила екипу из Шпаније пред 65000 гледалаца, који су са надам дошли на утакмицу, верујући да Звезда може доћи до изненађења и до пласмана у следећу фазу такмичења. Ипак, Звезда је од старта утакмице почела са пеховима, где се најбољи играч, Џајић, повредио већ у 6. минуту. Трудио се да се врати у игру и помогне екипи, али је повреда била такве природе, да је издржао само до полувремена, па је и сам био учесник примљена два брза гола у року од 5 минута. Овим головима је фактички било завршено Звездино учешће у Европи, а ни утешни гол Остојића није значао пуно. Коначан исход је био 1:2, али оно што је уследило након завршетка меча остаће једна велика мрља у историји Црвене звезде. Док су једни навијачи плакали, други псовали, трећи су се одлучили на радикалне мере, па су почели са паљењем навијачких застава и прешли су на голманске мреже. Након тога на ред су дошле стативе на помоћном терену, док су навијачи коадима дасака гађали играче на терену. Миљанић је чврсто стајао поред терена и није хтео да се помери, јер би тиме, како је говорио, изневерио себе и још више тиме би разгневио навијаче. Након те утакмице, остаће упамћена и његова реченица „Звезда је мед, али и отров“²⁶.

Прва сезона под руководством Миљана Миљанића била је турбулентна. Очекивани резултати и успеси нису дошли, поновљено је пето место као и претходне сезоне, са

²³ Ово је уједно и најубедљивија победа Црвене звезде у неком европском такмичењу након сезоне 1956/57. и победе над Диделанжом од 5:0 и 9:1, *СД ЦРВЕНА ЗВЕЗДА, 50 година 1945-1995*, Београд 1995, стр.16.

²⁴ *Спорт*, 29. септембар 1966, стр. 9.

²⁵ *Исто*, 26. октобар 1966, стр. 7.

²⁶ S. Stojković, *Miljan – za i protiv*, Beograd 1997, str. 68-69.

једним бодом више и раним елиминацијама у Купу Југославије и Купу Сајамских градова. Со на рану им је ставио љути ривал, Динамо из Загреба, који су у финалу Купа Сајамских градова победили у двомечу Лидс Јунајтед 2:0²⁷, док је домаће првенство освојило Сарајево, а Куп Југославије, Хајдук из Сплита.

²⁷ „Куп Сајамских градова 1966/67“, *Wikipedia*, https://sr.wikipedia.org/wiki/Куп_сајамских_градова_1966/67, (15. фебруар 2021).

ГОДИНЕ УСПЕХА

Завршетком сезоне, још једном која је била неуспешна, Миљанић је направио помак у игри, али је схватио да му без опробаних и искуснијих играча у тиму нема напада на титулу. Миљанић је одлучио, заједно са управом клуба, да се у клуб доведу Милован Ђорић, Петар Кривокућа, Мирослав Павловић, Киро Дојчиновски и Зоран Антонијевић²⁸. Миљанићева идеја је била да вођа генерације постане Јован Аћимовић²⁹. Ова нова комбинација, опробаних фудбалера са неколицином млађих, био је пун погодак. Сезона 1967/68. остаће једна од најуспешнијих у историји клуба.

Сезона је стартовала утакмицом у домаћем шампионату и Црвена звезда је у прве две рунде угостила два велика ривала и чланове „велике четворке“. Ипак, како је завршена претходна сезона, тако је започета и ова, киксом. Пред 50000 гледалаца, Звезда није успела да савлада Динамо, упркос томе што је два пута водила, па је коначан резултат утакмице био 2:2. У следећој рунди, Звезда је угостила Хајдук пред 40000 гледалаца и успела је победи резултатом 3:2, чиме је својом игром наговестила да ће конкурисати на највиши пласман. Међутим, резултати топло-хладно су настављени и у следећим рундама, па када би упоређивали претходну сезону и ову у првих пет утакмица, Звезда је била боља само за бод. У односу на претходну сезону, одбрана је очврснула, њом је командовао Милован Ђорић. Црвена звезда је направила помак у односу на претходну сезону, упркос томе што је људима, који су се разумели у фудбал и тактику, деловало да Звезда испушта бодове где стигне. Зато и чуди поглед на табелу јесењег дела шампионата, који је показивао потпуно супротно. Тим је освојио 20 бодова уз гол разлику 27:14 и друго место на табели, са бодом мање иза Жељезничара, којег је Звезда победила на Маракани резултатом 2:0. У овом делу шампионата остаће забележен пораз од Партизана на стадиону ЈНА 1:0 и срамотан пораз у Зрењанину од Пролетера 2:0. На старту пролећног дела шампионата, Звезда је одмах поражена на Максимиру од Динама, резултатом 2:0³⁰.

²⁸ Д. Јанковић, „Миљан Миљанић – тумач фудбала“, *Политика*, 30. јануар 2012, стр. 17.

²⁹ Миљанић није дозвољавао навијачима, ни новинарима да критикују Аћимовића, говорећи како Црвена звезда није дозволила да нестане један Бора Костић, тако и Миљанић није дозвољавао да се омаловажава „Куле“ Аћимовић, говорећи за њега да ће једног дана постати и репрезентативац, Д. Јанковић, „Миљан Миљанић – тумач фудбала“, *Политика*, 29. јануар 2012, стр. 18.

³⁰ Ово је био једини пораз у овом делу шампионата, *Звездина ревија*, 13. март 1968, бр. 132, стр. 6.

Од овог момента, Звездин напад је постао ефикаснији. Џајић и Лазаревић су постали главна претња за противничке одбрамбене играче, док је одбрана Звезде до краја шампионата примила само 16 голова. До краја шампионата су редом побеђивани: Олимпија 6:1, Жељезничар 1:2, Вележ 4:0, Вардар 2:0, Загреб 2:3, Марибор 6:1, Раднички(Н) 3:2, Ријека 1:3³¹ и Војводина 2:0. У сезони није изгубљен меч од Хајдука. Партизан је после победе у првом делу шампионата и у другом остао непоражен, срушивши традицију од десет мечева без победе, односно пет година³². Звезда је сезону завршила доминантно, уз освојена 43 бода, најближи пратилац Партизан је остављен иза са 5 бода разлике, уз коначан биланс 16 11 3 и гол разлику 64:30³³.

Може се рећи да је претходна сезона била потпуни фијаско, али је Црвена звезда такав клуб који је увек тежио ка највишим циљевима, тако да је руководство клуба испред Миљанића ставио исти задатак, макар један трофеј у домаћем првенству. Са таквим ставом руководства, Звезда је Куп Југославије започела 30. новембра 1967. гостовањем у Суботици, екипи Спартак у 1/16 финала. Миљанић је озбиљно схватио Куп, па је против Спартак на терен извео најјачи састав, који су лако победили домаћина са 3:0³⁴. Стрелци су били 2х Остојић и Лазаревић. Жребом, у 1/8 финала, Звезда је на Маракани требала да дочека Загреб. Систем такмичења је био мало измењен на претходне године, тако да се овај меч одиграо тек у марту 1968. године. Миљанић је опет извео на терен најјачи састав који је лако победио резултатом 3:1³⁵, а стрелци су били Аћимовић, Дојчиновски и Лазаревић. У односу на претходну сезону, Звезда је отишла корак даље. У 1/4 финалу, жребом је био заказан меч у околини Вуковара, екипи Борова. Пред 10000 гледалаца, Џајић и Остојић су лако донели Звезди победу од 2:0 и пласман у полуфинале³⁶. У полуфиналу, Звездин противник је био Марибор. Можда резултат то не приказује, али Звезда је лако изашла као победник у овом мечу, када је већ у 32. минуту постављен коначан резултат 2:1³⁷. Док су сви очекивали финале Црвена звезда – Војводина,

³¹ Након 5 година, срушена је лоша традиција против Ријеке на Кантриди, *ЦРВЕНА ЗВЕЗДА – Наших 60 година, Енциклопедија клубова 1945-2005*, Београд 2005, стр. 36 .

³² *Исто*, стр. 35-36.

³³ „redstarbelgrade.rs“, https://redstarbelgrade.rs/forum_arhiva/index.php?topic=2649.20, (16. februar 2021).

³⁴ *Темпо*, 1. decembar 1967, br. 41, str. 17.

³⁵ *Звездина ревија*, 13. март 1968, бр. 133, стр. 8.

³⁶ *Спорт*, 21. март 1968, бр. 4323, стр. 7.

³⁷ *Исто*, 11. април 1968, бр. 4363, стр. 5.

Новосађане је изненадила екипа Бора, која их победила резултатом 2:1, тако да је у мају месецу Звезда као противника чекала Бор. Резултатска неизвесност је била само у првом полувремену, када је резултат био само 1:0, а стрелац гола био је Остојић. Међутим, друго полувреме је било ефикасније и екипа Бора није више могла да пружи отпор. На крају меча, пред 10000 гледалаца, резултат је био 7:0³⁸, док су још голове постизали 2х Остојић, 2х Џајић и 2х Лазаревић. После четири године, Звезда је вратила трофеј у Купу, чиме је стигла до 7. трофеја и треће дупле круне.

Заузевши пето место у претходном шампионату, Звезда није успела да избори учешће у Купу европских шампиона или Купу сајамским градова, па је морала да се задовољи играњем у Митропа купу, односно, Средњоевропском купу. Миљанић је својим играчима усадио такав менталитет, па су и ово такмичење схватили веома озбиљно. Митропа куп Звезди није било непознато такмичење, обзиром да су га једном и освојили, 1958. године. Миљанић је одлучио да и ово такмичење нападне у најјачем саставу. У 1/8 финала, први Звездин противник је био Диошђер из Мишколца, а први меч је игран у Београду средином новембра 1967. Осам хиљада гледалаца је видело Џајићев хет-трик и победу Звезде од 3:0. У реваншу је спречен потпуни фијаско, па је Звезда у следећу рунду такмичења прошла након пораза од 3:1. У 1/4 финалу, противник Црвене звезде био је Интер из Братиславе. Као и у претходном дуелу, Звезда је у Београду лако победила Интер резултатом 3:0, головима Ковачевића и 2х Остојића, али су у реваншу опет поражени, резултатом 3:2. Противник у полуфиналу је био Ујпешт Дожа. За разлику од прве две рунде, Звезда је у првом мечу гостовала у Будимпешти и из исте вратила са заостаклом и поразом од 1:0. Ипак, Звезда је на свом терену у куп такмичењима била неприкосновена, тако да није дозволила никакво изненађење и Ујпешт је поражен резултатом 4:1, док су стрелци били 2х Лазаревић, Михајловић и аутогол Дунаија. Миљанић је пре почетка такмичења истакао, „докле догурају његови играчи“, а они су догурали до финала, где им је противник био Спартак из Трнаве. Први меч игран је у Словачкој, где је Звезда опет била поражена, резултатом 1:0. У реваншу, тим Црвене звезде није имао проблема, лако је победио екипу из Трнаве резултатом 3:1 и укупним резултатом у двомечу 4:2, освојио

³⁸ Ovo je bio ujedno prvi trofej Miljana Miljanića na klupi Crvene Zvezde , *Monografija Crvena Zvezda 1945-1985* Beograd 1985, str. 10 .

други трофеј у Митропа купу у својој историји³⁹. У целој овој доминацији, нико се није хтео усудити да наглас изговори чињеницу да је Црвена звезда од краја ове сезоне постала суверени владар југословенског фудбала крајем 60-их година.

*

Сезона 1968/69. планирана је да стартује 18. августа 1968. Највећа промена која се десила у међусезони је била одлука ФСЈ да се прошири Прва савезна лига са 16 на 18 клубова, чиме су свој прволигашки статус сачували ОФК Београд и Ријека, а из Друге савезне лиге су ушли Бор и Челик из Зенице. Црвена звезда се током целе те деценије мучила на старту шампионата, односно, у првих пар рунди је увек губила већ очекиване бодове, а то се није променило ни стартом ове сезоне. Очекивало се да као владајући шампион и екипа са тотално другачијим моделом играња фудбала генерално неће имати проблема. Међутим, већ на самом старту, уместо лагане победе против мостарског Вележа, Звезда је одиграла само 1:1, чиме је то било једно од непријатнијих изненађења прве рунде. Навијачи су се надали да је ово само лош дан, међутим, Миљанићеви играчи су наставили са лошим играма. Упркос победи над Вардаром у трећој рунди резултатом 3:0, није могао да се избрише лош резултат из друге рунде против Челика, када је резултат такође био 1:1⁴⁰. Међутим, следеће четири утакмице након Вардара су пробудиле озбиљну забринутост. Ако се гостовање на Максимиру могло сматрати једним од најтежих у лиги и Звездиног пораза у 4. рунди резултатом 2:0, где су Загребчани савладали Звезду за седам минута, недопустиво је било доживети поразе од Сарајева у Београду⁴¹ и од Радничког у Нишу⁴² истоветним резултатима. Између та три тешка пораза побеђена је Војводина резултатом 3:0, али то није представљало никакву утеху. Најстрашније је било тада погледати табелу Прве савезне лиге и видети актуелног шампиона на тек 13. позицији⁴³. Остаће нејасно како је Миљанић мотивисао своје играче након пораза од Радничког, али је против Олимпије на терен извео истих 11 играча као у Нишу, који су веома убедљиво победили резултатом 6:0. Почевши од овог меча, Миљанић је са својим играчима успео да направи својеврсни мали клупски рекорд од десет утакмица без пораза. Редом су

³⁹ „redstarbelgrade.rs“, https://redstarbelgrade.rs/forum_arhiva/index.php?topic=2713.0, (16. februar 2021).

⁴⁰ *Звездина ревија*, 7. септембар 1968, бр. 139, стр. 7.

⁴¹ <https://www.youtube.com/watch?v=DAujEc6G7Pg>, (17.mart 2021).

⁴² *Темпо*, 2. октобар 1968, бр. 136, стр. 11.

⁴³ *Спорт*, 30. септембар 1968, бр. 4525, стр. 6.

побеђивани : Бор 2:0, ОФК Београд 2:0, Партизан 6:1⁴⁴, Марибор 8:1 и Ријека 2:0, док су се Звездиног напада спасли Пролетер 0:0, Хајдук 1:1, Загреб 1:1 и Жељезничар 2:2. Импресиван је био повратак ка врху табеле, обзиром на ужасавајуће 13. место у једном тренутку⁴⁵. Оно што ће се памтити и што је највише импресионирао у том делу сезоне јесте историјска и најубедљивија победа над „вечитим“ ривалом 6:1⁴⁶. Пред 25000 гледалаца голове су постизали Зх Остојић, Павловић, Антонијевић и Џајић. Неизвесност у пролећни део шампионата , донео је Динамо одмах на старту са два пораза од Челика 2:0 и Војводине 1:0 . Међутим, Звездени играчи то нису знали да искористе, јер је одиграла нерешено 1:1 против Вележа и Вардара, чиме су играчи демантовали свог тренера⁴⁷. Пред 21. рунду и дерби меч против Динама на Маракани, Звезда је успела да савлада Челик резултатом 3:1. Обе екипе дочекло је са трибина 60000 гледалаца, где би Црвена звезда евентуалном победом пришла на бод заостатка за Динамом. Испоставиће се да је ова рунда шампионата била најтежа недеља првенства за Звезду и Миљанића. Поражени су резултатом 3:1⁴⁸ и Загрепчани су им побегли, чинило се, на недостижних пет бодова разлике⁴⁹. Преостало је само то потврдити и на терену. Оно што се десило између 22. и 27. рунде остаће незапамћено у српском и југословенском фудбалу. Миљанић је успео након пораза да уздигне екипу, која је кренула редом да побеђује: Војводина 0:2, Сарајево 1:4, Раднички(Н) 2:0, Олимпија 0:1⁵⁰, Пролетер 2:0 и Бор 1:4. До краја шампионата није све било идеално, јер је Црвена звезда била у проблему две везане рунде, у 32. и 33. одигравши две нерешене утакмице резултатом 1:1 , против Жељезничара и Марибора. Динамо је са друге стране, победио Марибор резултатом 3:0, али је неочекивано поражен од Ријеке 3:1, чиме је Црвена звезда и званично постала шампион државе за сезону

⁴⁴https://www.youtube.com/watch?v=szu1_y3GyFY, (1.mart 2021).

⁴⁵ На полусезони Црвена звезда је била на 2. месту са 5 бодова заостака за Динамом уз идентичну гол разлику 40:14, *Спорт*, 9. децембар 1968, бр. 4591, стр. 1.

⁴⁶ На крају утакмице, тренер Партизана, Стјепан Бобек је истакао да је резултат био реалан, док је играч Партизана Боба Михајловић истакао да је по његовом мишљењу најбољи играч Звезде на терену био Мирослав Павловић, *Спорт*, 18. новембар 1968, бр. 4572, стр. 1 и 4.

⁴⁷ “Одлука у првим рундама“ изјава Миљана Миљанића за клупско гласило, *Звездина ревија*, 1. јануар 1969, бр. 143, стр. 6.

⁴⁸ *Спорт*, 31. март 1969, бр. 4707, стр. 1. и 5.

⁴⁹ Остаће забележено да је након пораза Миљанић ведар и насмејан изашао пред новинаре и отворено тврдио како борба за титулу није готова, поредивши негативан резултат против Динама из претходне сезоне као и то да је титула била освојена, *Звездина ревија* , 1.април 1969, бр. 146 , стр .6.

⁵⁰ Након ове победе у 25. рунди, Црвена звезда успева да преотме прво место Динаму, *Спорт*, 5. мај 1969, бр. 4744, стр. 1. и 4 .

1968/69⁵¹. Гледајући целокупно првенство, Црвену звезду титуле могли да коштају утакмице против Вележа, Хајдука и Динама, где је од укупно 12 бодова узела само 4. Међутим, Динамо је титулу изгубио у утакмицама против екипа из средине и зачеља табеле, тачније са Пролетером и Ријеком. Звезда је успела да одбрани наслов првака државе, њен играч Војин Лазаревић је био и најбољи стрелац лиге са 22 постигнута гола⁵², док је крајњи биланс на крају сезоне био 18 победа, 12 нерешених и 4 пораза уз гол разлику 75:30⁵³.

На другом домаћем фронту, Звезда је такође бранила трофеј. Куп Југославије те сезоне започиње мало касније, 4. децембра 1968, утакмицом против друголигаша Црвенке у 1/16 финала. Миљанић је извео на терен најјачи тим, али меч не започиње сјајно, јер Звезда већ у 25. минуту губи резултатом 1:0. Остојић својим голом у првом полувремену није дозволио да се на паузу оде са голом заостатка⁵⁴. Ипак, у наставку утакмице, играчи Звезде су заиграли боље и до краја утакмице постигли још три гола, чиме је постављен коначан резултат 4:1⁵⁵. Вољом жреба, као и претходне 1967/68, Звезда је за противника добила Борово и опет је гостовала, само што се сада овај меч играо у склопу 1/8 финала. Домаћин је побеђен за само четири минута игре током другог дела утакмице, головима Џајића и Остојића, чиме је постигнут идентичан резултат 2:0 као из претходне сезоне. Звезда је у 1/4 финалу дочекала још једног друголигаша, екипу Напретка из Крушевца. У претходној рунди, Напредак је успео да изненади Вардар и слави победу од 2:0, али Миљанић својим играчима то није дозволио, мечу су приступили озбиљно, па су Крушевљани поражени резултатом 4:0 головима 2х Лазаревића, Џајића и Антонијевића. Звезда је за противника у полуфиналу добила сплитски Хајдук. У Сплиту, пред 25000 гледалаца Звезда је јурила своје ново финале и могућност да опет брани освојену титулу, међутим, Надовеза голом у 85. минуту доноси победу Сплићанима. Хајдук овом победом добија могућност да у финалу игра са својим најљућим ривалом Динамом, док је Црвена звезда изгубила могућност одбране трофеја у Купу.

⁵¹ *Темпо*, 2. јул 1969, бр. 175, стр. 8.

⁵² *ЦРВЕНА ЗВЕЗДА – Наших 60 година, Енциклопедија клубова 1945-2005*, Београд 2005, стр. 41.

⁵³ „YUGOSLAVIA 1968/69“, <http://www.rsssf.com/tables/j/joeg69.html>, (16. фебруар 2021).

⁵⁴ *Спорт*, 5. децембар 1968, бр. 4587, стр. 5.

⁵⁵ *Исто*, стр. 1.

Након пет дугих година од освојене последње титуле, као и учешћа у најелитинијем европском такмичењу, Звезда је добила поново прилику да игра атрактивне утакмице против атрактивних противника у Купу шампиона. Први противник у 1/8 финала био је Селтик из Глазгова, шампион Шкотске, који је био освајач КЕШ-а у сезони 1966/67. Из тога се могло закључити да Звезду није чекао ни мало лак противник. У првом дуелу, играном 13. новембра 1968. у Глазгову, Звезда је поражена 5:1⁵⁶. Прво полувреме је било изједначено што се игре и голова тицало, пошто Лазаревић није дозволио да се на паузу иде са голом заостатка, али је у наставку игре Селтик показао класу и убедљиво славио. Две недеље касније, пред 17000 гледалаца на Маракани, Звезду су скупо коштали промашаји током утакмице, где је шкотски бедем издржао, тако да је резултат на крају био 1:1⁵⁷, чиме је Црвена звезда завршила своје учешће у Купу шампиона.

Звезда је била бранилац титуле у Митропа купу, који је стартовао 11. децембра 1968. Први противник била је италијанска екипа Аталанте из Бергама. Звезда је у првом мечу славила резултатом 4:2⁵⁸, головима 2х Џајића, Остојића и Лазаревића. У реваншу, 29. децембра пред само 2000 гледалаца, Звезда је головима 2х Лазаревића, Остојића, Михајловића и Антонијевића славила резултатом 5:1⁵⁹. У следећој рунди такмичења, за противника је имала мађарског представника Вашаш. У марту 1969. године, пред 30000 гледалаца на Маракани, Звезда је поражена резултатом 2:1⁶⁰. У реваншу се очекивала много боља игра Црвене звезде, али је Звезда поражена и у Будимпешти, резултатом 3:2⁶¹. Обзиром да се у том временском периоду Миљанић жестоко борио у првенству за титулу првака, стиче се утисак да се увелико био окренуо домаћем такмичењу и да је у Будимпешту путовао растерећено. Поразом у двомечу против Вашаша, Црвена звезда је изгубила шансу да настави борбу у одбрани титуле у Митропа купу.

Миљанић је са екипом много труда уложио током целе сезоне, како би одранио шампионски наслов, у чему је и успео, али су му трпела остала такмичења. Као врстан стратег и методичар је очигледно испред себе зацртао шта жели од ове сезоне, тако да је

⁵⁶ *Исто*, 14. новембар 1968, бр. 4568, стр. 4.

⁵⁷ *Исто*, 28. 29. 30. новембар 1968, бр. 4582, стр. 1. и 5.

⁵⁸ *Исто*, 12. децембар 1968, бр. 4594, стр. 1. и 5.

⁵⁹ *Исто*, 30. децембар 1968, бр. 4612, стр. 1. и 5.

⁶⁰ *Темпо*, 26. mart 1969, br. 161, str. 15.

⁶¹ *Isto*, 9. april 1969, br. 163, str. 17.

био задовољан учињеним, одбрањена је титула првака. Треба истаћи, да у овом првенству више него и једном другом раније, примена савремених научних достигнућа дошла је до пуног изражаја. На научној основи је једино Звезда контролисала форму својих играча са спортским лекарима, сарадницима Великог југословенског завода за физичку културу у Београду. Планове и тренинге екипе и појединаца, стручни штаб прави уз савете и резултате највише научне установе у спорту.

*

Миљанић је подигао лествицу, како у спортском тако и у резултатском смислу. У ову нову сезону, 1969/70. улази са циљем да постане први Звездин тренер, до тада у релативно краткој историји клуба, који ће освојити три везане титуле првака. Окосница тима око Аћимовића, Џајића, Остојића и Лазаревића остаје и њима придодaje још пар појачања, обзиром да те сезоне Звезда опет напада трофеје на три фронта. У Звезду су дошли Милан Арнејич из Марибора, Михаљ Кери из ЖАК Кикинде, Огњен „Оља“ Петровић из ФК Приштина и Бранко Радовић из ОФК Титограда, док су првом тиму придодате и младе снаге из омладинског погона, Миле Новаковић и Слободан Шкрбић. Црвена звезда је пар година пре тога имала ружан расанак са својим омладинцем Станиславом Карасијем, који је дат на позајмицу Борову, међутим, пред почетак ове сезоне, управа клуба и Караси су свој неспоразум оставили по страни и Миљанић је свом тиму придодао веома квалитетног нападача, чиме је створио јачу конкуренцију Војину Лазаревићу. Због превелике конкуренције, Слободан Јанковић је послат на позајмицу у Марибор. Миљанић са овим играчим кадром, 24. августа креће у одбрану титуле.

Старт шампионата креће подједнако лоше, као и претходних сезона. На старту шампионата су поражени од Вардара у Скопљу резултатом 3:2, а у првих пет рунди је доживела чак два пораза, против Челика у Зеници 3:2. Уз та два пораза, имала је две победе, над Вележом 5:0 и ОФК Београдом 3:1, али је одиграла нерешено у Бору 2:2. Овакав неочекиван старт је Звезду коштао 10. местом на табели. Од ове рунде, Звезда је заиграла мало одлучније и боље, али се зато једва спасила пораза у Сплиту, па је резултат остао 0:0. Консолидација у игри долази веома брзо и Миљанићеви играчи праве низ од девет узастопних победа. Редом су побеђивани: Марибор 3:1, Загреб 0:2, Сарајево 3:0, Олимпија 1:2, Војводина 2:0, Раднички(КГ) 0:1, Слобода(Т) 3:1, Партизан 1:3 и

Раднички(Н) 2:0. Црвена звезда док је правила низ победа, није себи дозволила ни да буде поражена од „вечитог“ ривала⁶². Џајић је пружио једну од својих најбољих партија које је играо против Партизана, где је гледаоце и репортере остављао без даха. Све што је Звезда добро урадила између 7. и 16. рунде, поништила је у последње две рунде јесењег дела шампионата, где је према очекивањима и традицији поражена на Максимиру од Динама резултатом 2:0, али је већи шок доживела у последној рунди јесењег дела поразом од Жељезничара резултатом 4:1. Овим поразом, у директном дуелу, Звезда је изгубила титулу јесењег првака⁶³. На крају те полусезоне, Звезда је била на 2. месту на табели са 24 бода и бодом мање од водећег Жељезничара. Гол разлика је била 36:19, која указује да су Звездини нападачи радили врхунски свој посао, али је Звездина одбрана опет била у проблему. Звезда је уједно, током ове полусезоне имала и четири пораза. У други део шампионата, Миљанић је кренуо са јасним циљем, стићи Жељезничар и одбрани титуту. Звезда је са таквим ставом и кренула у другом делу, пошто је на Маракани дочекала Вардар и реванширала му се за пораз из првог дела сезоне, резултатом 3:0. Након ове победе, цео овај део шампионата је протекао у Звездиној игри топло-хладно, јер је одмах у следећој рунди била поражена од Вележа 1:0, голом Бајевића. Најдужи низ без пораза, Звезда је имала током априла 1970. године, када је редом побеђивала Челик 3:0, Хајдук 1:0, Марибор 0:1 и Загреб 3:0⁶⁴. Током овог дела сезоне, најефикаснији Звездин меч је био против Бора који је одигран на Маракани, где је Звезда славила резултатом 5:3⁶⁵. Право је чудо како је Звезда те сезоне сачувала титулу, обзиром да у осам утакмица није забележила победу, а од тога су четири утакмице биле једна за другом, где је у последњим минутима губила већ освојене бодове: Партизан 1:1, Раднички (Н) 1:1, Динамо 2:2 и Жељезничар 1:3. Једино објашњење се може наћи у чињеници да је Звезда у мечевима са екипама са зачеља табеле узимала бодове, док су Вележ, Жељезничар и Партизан против тих истих екипа губила бодове. Ово је уједно била Звездина 10. титула, где је сезона завршена са гол разликом 67:37⁶⁶.

⁶² *Спорт*, 24. новембар 1969, бр. 4949, стр. 1.

⁶³ *Звездина ревија*, 31. децембар 1969, бр. 155, стр. 2.

⁶⁴ *Исто*, 1. мај 1970, бр. 159, стр. 4.

⁶⁵ *Темпо*, 25. mart 1970, br. 213, str. 16.

⁶⁶ „YUGOSLAVIA 1969/70“, <http://www.rsssf.com/tables/joeg70.html>, (16. februar 2021).

Борба за титулу првака се захуктавала, Звезда је након пораза од Челика и ремија против сплитског Хајдука кренула почетком октобра у незадржив низ победа у првенству. Током октобра и новембра, Црвена звезда није знала за пораз и нерешен резултат. Овако разиграну Миљанићеву екипу, дочекала је екипа Мачве из Шапца 23. октобра у 1/16 финала Купа Југославије. Миљанић није пуно калкулисао, па је 10000 гледалаца на стадиону у Шапцу могла да посматра Звездин најјачи тим. Џајић је голом у 56. минуту успео да сломи отпор домаћина и јединим голом на мечу⁶⁷ пошаље своју екипу у даљи ток такмичења. Жељезничар је био противник у 1/8 финала. Ово је био први такмичарски меч у пролећном делу шампионата, а екипа из Сарајева је остала велики дужник због пораза у Београду у последњој рунди јесењег дела шампионата. Утакмица је одиграна 1. марта 1970. године на Маракани. Аћимовић је већ у 5. минуту постигао гол за 1:0⁶⁸, што ће се касније испоставити и као једини гол на мечу. Наредни Звездин противник је био ОФК Београд, а меч је одигран већ десет дана касније. На Омладинском стадиону, пред 18000 гледалаца, Миљанић се одлучио за стандардну и најјачу поставу, али током првог полувремена обе екипе су пропустиле неколико шанси. Тек грешком одбране у 75. минуту Звезда је дошла у прилику да са пенала обезбеди победу⁶⁹, што је Кленковски минут касније и учинио. Резултатом 1:0, Звезда се пласирала у полуфинале, где је требала да се састане са Радничким из Ниша. Утакмица у Нишу је играна пред 8000 гледалаца, међутим, за разлику од утакмице на Карабурми у прошлој рунди, овај пут је Звезда решила питање победника већ до полувремена. У 41. минуту Џајић је испоставиће се, својим поготком поставио коначан резултат 2:0. Први стрелац гола био је Лазаревић. На изненађење многих, док се као противник Звезде у финалу очекивао Динамо, екипа Олимпије из Љубљане успела је неочекивано да тријумфује резултатом 3:1, чиме је она постала Звездин противник. Ово је била прва година када се финале Купа играло у два меча. За играче овог клуба овај меч је доносио много, могућност играња у Купу победника купова, обзиром да својом позицијом на табели никако не би успели да изборе учешће у неком европском такмичењу. Утакмица на стадиону Бежиград играна је 19. маја пред 8000

⁶⁷ У најновијем издању *Ревиије* који је изашао крајем месеца исте године, наводе Звездину лошу игру, називајући је траљавом, али хвалећи Џајића како улази у форму; сличне констатације имају и новинари спортског листа *Тетро* и на крају наводе како је у суштини резултат у Купу и најбитнији, *Звездина ревија*, 31. октобар 1969, бр. 153, стр. 4; *Тетро*, 29. октобар 1969, бр. 192, стр. 13.

⁶⁸ *Спорт*, 2. март 1970, бр. 5048, стр. 4.

⁶⁹ *Тетро*, 12. март 1970, бр. 211, стр. 18.

гледалаца и самом мечу су играчи Олимпије приступили јако оптимистично. Најуверљивији доказ томе је кретање резултата прве утакмице финала, који је завршен 2:2. Звезда је головима Лазаревића и Михајловића у два наврата водила, али се домаћин два пут враћао, а други изједначујући гол постигнут је у 88. минуту. Оба тима су у реваншу, 27. маја, приступила утакмици крајње опрезно, где нису током 90 минута створили скоро ниједну шансу, а 30000 гледалаца на Маракани скоро па успавали. Из летаргије први се тргао Џајић и када су сви већ очекивали пенале након 120 минута игре, постигао је победоносни гол у 118. минуту⁷⁰ за нови, 8. Куп и дуплу круну⁷¹.

Црвена звезда је освајањем треће титуле у низу, себи обезбедила и друго учешће за редом у Купу европских шампиона. Први Звездин противник у 1/16 финала била је екипа Линфилда из Северне Ирске, а прва утакмица се играла на Маракани 17. септембра 1970. Линфилд је био недорастао противник Миљанићевим играчима у овом мечу⁷², док су голове постигали 3х Караси, 2х Џајић, Лазаревић, Кленковски и Аћимовић. Реванш две недеље касније је требао да буде само рутинска ствар, где су Миљанићеви играчи требали само са голом или два да потврде убедљиву победу из Београда. Међутим, приступ играча је био крајње непрофесионалан и неозбиљан, па се десило да већ у 35. минуту Звезда губи резултатом 2:0. Антонијевић није желео да дозволи брукање свог тима, па је у 45. минуту смањио резултат на 2:1. Свој шоу је наставио и у другом полувремену, па је у временском периоду од 65-73. минута⁷³ постигао још три гола, чиме је поставио коначан резултат 4:2 и тако пласирао своју екипу у даљи ток такмичења. Следећа рунда била је у 1/8 финала против Форверца, шампиона Источне Немачке који долази из Лајпцига. Звезда је у оба меча улазила као апсолутни фаворит, а Миљанић није желео да ништа препушта случају, па је увек избодио на терен најјачи тим. Међутим, након раног гола Антонијевића на гостујућем терену нико није могао да спречи да Звезда ипак изгуби ову утакмицу, резултатом 2:1⁷⁴. У реванш утакмици, Миљанићевој екипи ни победа од 3:2 и лепо разрађена тактика нису много помогли⁷⁵. Ово је било велико разочарање за играче и

⁷⁰ *Спорт*, 28. мај 1970, бр. 5136, стр. 3.

⁷¹ *Звездина ревија*, 1. јун 1970, бр. 160, стр. 5.

⁷² Распуцана Звезда је понизила противника резултатом 8:0, *Звездина ревија*, 1. октобар 1969, бр. 153, стр. 6.

⁷³ *Спорт*, 2. октобар 1969, бр. 4893, стр. 5.

⁷⁴ По заврштеку меча, тренер немачке екипе, Белгер, верује да његов тим у реваншу може да употпуни изненађење које је започето у Немакој, *Спорт*, 13. новембар 1969, бр. 4936, стр. 9.

⁷⁵ *Тетро*, 28. новембар 1969, бр. 196, стр. 19.

навијаче, обзиром да су очекивања била велика, међутим, Миљанић је овај европски фијаско касније пребродо дуплом круном и новом могућношћу да заигра у најјачем европском такмичењу.

*

Након три освојене узастопне титуле, које се и до дана данашњег сматрају једним од највећих успеха у клубу, а уједно се и приписују Миљанићу и његовом сјајном селектовању играча, уследиле су две године без трофеја. Међутим, упркос паузи између титула, успешном сезоном се може сматрати и сезона 1972/73., последњи пут када је Миљанић са овом екипом освојио титулу. Упркос томе, Звезда је до титуле дошла тек у последњих пар рунди. Миљанић је успео да сачува окосницу тима, у ком је већ две године наступао за клуб млади Зоран Филиповић, тиму је ове сезоне придодао омладинца Звездине школе, Владимира Петровића, као и омладинског репрезентативца Југославије кога је довео из шабачке Мачве, Зорана Бингулца. Миљанић је на почетку овог шампионата имао доста резултатских криза, као и проблем око расположених играча. У клуб се након 1970. и одласка, вратио и Војин Лазаревић, након две одигране сезоне у Нансију и Стандарду из Лијежа. Победа, реми и пораз у прва три кола првенства, натерали су Миљанића на то да прави драстичне промене у тиму. Кренувши од гола, на голу је уместо Дујковића поставио „Ољу“ Петровића, направио је одређене ротације у тиму на средини терена, па су му носиоци игре били Аћимовић, Богићевић, Павловић и Јанковић, на левом крилу му је и даље био Џајић, али је потпуно све изненадио поставивши на десно крило младог Владимира Петровића. Шкрипало је и у нападу, осећао се недостатак помоћи Лазаревићу, па је првобитна замисао била да покуша са Сеадом Сушићем, али тај експеримент није дао резултата. Ипак, са Карасијем, на месту другог нападача, Лазаревић је добио квалитетног колегу у нападу.

Након пораза у трећој рунди, Звезда је уз ове измене почела да игра много боље и офанзивније, па је од 4. – 10 рунде, забележила исто толико победа. Редом су побеђивани Спартак 3:1, Борац (БЛ), 0:1, Челик 5:1, Бор 0:5, Олимпија 1:0, Сутјеска 0:3 и Партизан 2:0⁷⁶, уз гол разлику 20:2. Ипак, до краја јесењег дела шампионата, Звездина игра је попустила, односно, Миљанићеви играчи су попустили у игри, па је Звезда у следећих

⁷⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=AT6gl4UicHo> (20. februar 2021).

седам утакмица имала 3 победе, 3 нерешене утамице и у последњој рунди јесењег дела пораз од Хајдука у Сплиту резултатом 2:0. Упркос томе, као и мало лошијим резултатима, Звезда је успела да освоји титулу „јесењег“ првака државе, али само бод испред Вележа⁷⁷. Статистички гледано, Црвена звезда је на полусезони била први напад и прва одбрана лиге, 34:11, где је трио Џајић – Караси – Лазаревић бриљирао, а стуб одбране Дојчиновски – Павловић – Кривокућа права енигма са противничке нападаче. Дуго је трајала зимска пауза између два дела шампионата, која је оставила трага на Миљанићевим играчима. Биле су им потребне две такмичарске утакмице, како би ушли у праву форму. То су искористили загрепчани и мостарци и Звезда је пала на друго место, чиме је ушла у неизвесну трку за шампионским пехаром. Играчи су опет поновили игру из првог дела шампионата. Направили су низ од седам утакмица без пораза, у потпуности против истих екипа, у истом делу шампионата. Утакмицом против Партизана, Звезда би фактички била пред освајањем нове титуле првака државе, али су њени актери мислили другачије⁷⁸. До краја првенства, Црвена звезда је осталих 7 рунди играла по принципу топло-хладно, остваривши 3 победе и 4 нерешене утакмице, међутим, екипа из Мостара није успела да издржи страховит притисак, па је Звезда две рунде пред крај, тачније у 32. рунди и математички обезбедила титулу, победивши Раднички (Н) на Маракани резултатом 3:1, док је Вележ код куће одиграо 1:1 са Слободом из Тузле, чиме је Звезда стекла недостижних 6 бодова предности. Звезда је освојила 11. титулу⁷⁹. Звезда је доминантно завршила сезону, 21 победа, 10 ремија и 3 пораза, уз гол разлику 71:28⁸⁰. Доминантна фигура у нападу тих година је био нападач ОФК Београда, Слободан Сантрач, али је Звездин ветеран и повратник у клуб, Војин Лазаревић, показао и доказао да може још да води битке против млађих противника, тако да су на крају сезоне, Сантрач и Лазаревић поделили прво место на листи стрелаца по 25 постигнутих голова⁸¹. Миљанић је током целе сезоне имао великих кадровских проблема, тако да ова Звездина титула још више

⁷⁷ „YUGOSLAVIA 1972/73“, <http://www.rsssf.com/tables/j/joeg73.html>, (20. фебруар 2021).

⁷⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=EQ0uedX55eg> (20. фебруар 2021).

⁷⁹ Миљанић је пар недеља касније за клупско гласило изјавио како никада није ни сумњао да Звезда не може да дође до титуле и напоменуо је како ништа не замере својим играчима на игри из претходне сезоне и истакао је да је тада Жељезничар заслужено освојио титулу, *Звездина ревија*, 15. јул 1973, бр. 207, стр. 8.

⁸⁰ „redstarbelgrade.rs“, https://redstarbelgrade.rs/forum_arhiva/index.php?topic=2853.20, (20. фебруар 2021).

⁸¹ *ЦРВЕНА ЗВЕЗДА – Наших 60 година, Енциклопедија клубова 1945-2005*, Београд 2005, стр. 41.

добија на значају⁸², али је Миљан још једном доказао какав је стручњак и да препозна моменат када младима дати шансу, тако да су највећи део првенства изнели првотимци који ће бити носиоци игре тек након Миљановог одласка из клуба. Пре свега треба истаћи Владимира Петровића, Богићевића, Керија, Николића и Панајотовића.

Куп Југославије за сезону 1972/73. одигран је у периоду август-новембар 1973. године. Црвена звезда је стартовала у Купу 15. августа утакмицом у 1/16 финала против екипе Динама из Панчева. Звезда је лако победила резултатом 2:0⁸³ и пласирала се у следећу рунду такмичења, где јој је противник у 1/8 финала била екипа Челика. Током те сезоне, екипа из Зенице је Миљанићевој екипи служила за поправљање гол разлике, тако да се очекивала лака победа и у Купу. Звезда је славила резултатом 1:0⁸⁴, уз мноштво пропуштених шанси, али најбитније је да се пласирала у следећу рунду такмичења. У 1/4 финалу такмичења, противник је био нишки Раднички, а меч се играо у Нишу. Шансе за голове стваране су на обе стране терена, али је Панајотовић у 77. минуту успео да погоди за коначан резултат 1:0⁸⁵. Пласман у полуфинале Звезда је за противника добила истоимени клуб из Загреба, који је у 1/4 финалу избацио из такмичења екипу Партизана. Утакмица је била отворена, Миљанић ништа није калкулисао, а екипа из Загреба је покушала да игра за гол више, али јој се то није у потпуности исплатило, обзиром да је поражена резултатом 7:2⁸⁶. Први меч финала Купа Југославије игран је у Сплиту, где је Хајдук успео некако да извуче нерешен резултат, 1:1⁸⁷. У реваншу, играчи Хајдука су изашли на терен Маракане спремни да се потуку са Миљанићевим играчима, желећи трофеј Купа⁸⁸, у чему су и успели, пошто су славили победу од 2:1⁸⁹. Овим поразом,

⁸² Огроман број повређених фудбалера, чак њих осморица; Џајић, Јанковић и Кривокућа тешко повређени, Дујковић и Ђорић су били у озбиљном паду форме, Филиповић је имао тешку операцију од које су дуго опорављао и никако није могао да нађе форму и Антонијевић који је отишао на служење војног рока, „Шампиони државе 1973.“, <http://www.crvenazvezdafk.com/scc/sampionat/16/sampioni-drzave-1973>, (20. фебруар 2021).

⁸³ *Спорт*, 16. август 1973, бр. 6313, стр. 3.

⁸⁴ *Исто*, 30. август 1973, бр. 6327, стр. 8.

⁸⁵ *Исто*, 6. септембар 1973, бр. 6334, стр. 4.

⁸⁶ *Исто*, 15. новембар 1978, бр. 6405, стр. 6.

⁸⁷ https://www.youtube.com/watch?v=K1a-tBKk_Sk (20. фебруар 2021).

⁸⁸ „Хајдук је спреман за подвиг“, изјавила је прва Звездина звезда, Рајко Митић, *Темпо*, 28. новембар 1973, бр. 405, стр. 4.

⁸⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=Mwl6rzz2hqM>, (20. фебруар 2021).; *Темпо*, 5. децембар 1973, бр. 406, стр. 18.

играчи Црвене звезде нису успели да дођу до још једног трофеја у Купу и уједно дупле круне.

Црвена Звезда је претходну сезону завршила на другом месту на табели Прве савезне лиге, чиме се квалификовала за релативно ново такмичење, Куп Уефа, који је настао на темељима Купа сајамских градова. Систем такмичења је био сличан Купу европских шампиона, само што је Куп Уефа било масовније такмичење. Звезда је ово такмичење започела 12. септембра 1972. године утакмицом у Београду против Лозане. Миљанић је на терен извео најјачи састав и то му се до краја меча исплатило. Утакмица је завршена резултатом 5:1⁹⁰, док су голове постигли Зх Лазаревић, Караси и Јанковић. Реванш је требао да буде сушта формалност, меч је одигран две недеље касније у Лозани, али су се играчи Звезде у Београд вратили посрамњени. Миљанићеви играчи су двапут водили, 1:0 и 2:1, али су допустили Швајцарцима да на крају славе победу резултатом 3:2, који суштински није болео, али је будио забринутост⁹¹. У следећој рунди, у 1/16 финала, Звездин противник је био екипа Валенсије. Овај меч је имао своју не тако давно фудбалску историјску позадину. Миљанић је особа која ретко заборавља ствари и догађаје. Тако да је утакмицу са Валенсијом помно планирао. Играчи у утакмицу су ушли веома мотивисано, па је Лазаревић већ у 22. минуту постигао гол за 1:0. Звезда је до полувремена повећала предност на 2:0. Играчи из Валенсије се нису предавали, али Миљанићеви играчи нису дозволили никакво изненађење, па је коначан резултат био 3:1⁹². У реваншу, на Местаљи, једна грешка и један гол су одлучили победника. Неспретношћу бека Валенсије, Звезда је повела резултатом 1:0⁹³. Овим головима у 1/16 финала, Звезда је себи заказала у 1/8 финала, утакмицу против Тотенхема, екипу која је званично била бранилац европске титуле. Први меч је игран у Лондону, где је Миљанићева екипа сјајно играла, али је на крају ипак поражена резултатом 2:0⁹⁴. У реваншу, пред 70000 гледалаца, надања су била огромна, упркос снази енглеске екипе и резултатског минуса⁹⁵. Међутим,

⁹⁰ *Спорт*, 13. септембар 1972, бр. 6343, стр. 9.

⁹¹ *Исто*, 27. септембар 1972, бр. 6357, стр. 5.

⁹² *Исто*, 26. октобар 1972, бр. 6384, стр. 12.

⁹³ Звезда је већину меча играла на контра-напад, где су бесомучно Звездини играчи убацивали лопту са крила, па су тако и дочекали грешку противника, *Спорт*, 2. новембар 1972, бр. 6391, стр. 3.

⁹⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=MLBS6oY-nCg>, (20. фебруар 2021).

⁹⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=daAeUSAsj4k>, (20. фебруар 2021).

екипа Црвене звезде није успела да до краја сломи противника и да се пласира у 1/4 финале, тако да је морала да се задовољи минималном, али недовољном победом од 1:0⁹⁶.

Ова сезона се може сматрати успешном, јер је Миљанић уз доста кадровских проблема успео да дође до 4. титуле шампиона државе, што никоме пре, а ни после њега није пошло за руком, чиме ће он остати Звездин најтрофејнији тренер. Може се сматрати и успешном, јер је екипа стигла до саме завршнице у Купу Југославије, а такође се није осрамотила у Купу Уефа, где је гол делио од продужетака против Тотенхема и могућег пласмана у 1/4 финале.

⁹⁶ СД ЦРВЕНА ЗВЕЗДА, *50 ГОДИНА 1945- 1995*, Београд 1995, стр. 54.

НЕУСПЕШНЕ СЕЗОНЕ

Црвена звезда је крајем седме деценије 20. века као клуб, по руковођењу, раду са млађим категоријама и са сениорским тимом, уз тренера као што је био Миљан Миљанић била најдоминантнији спортски колектив Југославије⁹⁷. Доласком Миљанића на клупу Црвене звезде се већ осетио одређени помак у самој филозофији фудбала, упркос томе што у првој сезони није направио резултатски помак. Међутим, тешким радом, јаким тренинзима, Миљанић је од својих играча створио тим, који је могао фудбал да игра сваки пут по 120 минута⁹⁸. И то је резултирало са три узастопне титуле првака Југославије, чиме је Миљанић постао и остао легенда клуба, јер је његова Звезда доминирала у свим сегментима фудбалске игре. Ипак, све што је лепо и сјајно, има и свој крај. Почетак осме деценије, поготово прва година те деценије, опет је у Звезди уздрмала саме њене корене и разлог постојања. Не само због изгубљене титуле после три сезоне, него због свега онога што се дешавало и око клуба тада, а на шта играчи и стручни штаб нису могли директно да утичу.

Миљанић је пред почетак нове сезоне, 1970/71. имао већ јак, стабилан и уигран тим, али као и сваком колективу тако и овом, било је потребно освежење. Током ових плодноносних година, неки од играча су били у зениту своје каријере, па су желели да себи обезбеде и финансијску стабилност. Први који је из клуба отишао као зрео играч у иностранство из Миљанићеве екипе, био је Војин Лазаревић. Други одређени играчи су имали своју дужност према домовини, тако да су те сезоне из екипе недостајали Кирил Дојчиновски, Живојин Јевтић и Драган Рацић⁹⁹, који су служили војни рок. Екипи је из омладинске школе те године прикључен Зоран Филиповић који ће постати озбиљна замена за Лазаревића. По Миљанићевој статистици, Звезда је те сезоне у неком просеку требала да одигра 40 утакмица¹⁰⁰, али је такође тврдио да то за тим као што је Звезда неће представљати проблем, образлажући „што више играш, бољи си“. Са таквим

⁹⁷ Ј. Секулић, „Миљан Миљанић – фудбалски патријарх“, *Вечерње новости*, 18. јануара 2012, стр. 39.

⁹⁸ Д. Јанковић, „Миљан Миљанић – тумач фудбала“, *Политика*, 2. фебруар 2012, стр. 24.

⁹⁹ *Спорт*, 20. август 1970, бр. 5221, стр. 6.

¹⁰⁰ CRVENA ZVEZDA, *četrdeset godina 1945-1985*, Beograd 1985, стр. 37.

размишљањем, 23. августа креће у одбрану титуле¹⁰¹ и напад на четврту узастопну титулу, чиме би постао апсолутни рекордер као тренер у Југославији. Побеђен је Марибор резултатом 1:0, али већ у наредној рунди Миљанићева екипа је доживела шок у Црвенки¹⁰², где је поражена резултатом 1:0. У следећих 10 утакмица, Звезда је одиграла топло-хладно, где је у серијама знала да одигра лоше; Раднички(Н) 1:2, Динамо 0:0, ОФК Београд 3:3 и Слобода(Т) 1:1¹⁰³ или да својом игром надигра противника, мада се и тада дешавало да није долазила до победе; Раднички(КГ) 3:1, Жељезничар 0:0, Вележ 2:1, Борац (БЛ) 1:1 и Војводина 2:0¹⁰⁴. Таман када су играчи ушли у форму и навијачи се понадали новом стрмоглавом нападу на прво место, уследила су два тешка пораза, од Хајдука у Сплиту 4:2 и од „вечитог“ ривала на Маракани резултатом 2:1¹⁰⁵. Након пораза од два члана „велике четворке“, низ лоших резултата је настављен, против Олимпије 4:2 и Сарајева 3:1¹⁰⁶, а цех су платили играчи Челика¹⁰⁷ који су доживели тежак пораз од 5:0. Звезда током ове полусезоне на гостујућем терену није имала победу, напад је и даље наставио да доминира лигом, али је одбрана подсећала на ону сезону када је Миљанић тек преузео клуб. Црвена звезда је полусезону завршила на катастрофалном 7. месту, осам бодова из водећег Партизана¹⁰⁸. Миљанић је знао да препозна таленат када га види, тако да није чудно што је током целе полусезоне форсирао младог Зорана Филиповића, који му је игром и залагањем враћао головима. Други део сезоне се може лако сврстати у оне за заборав. Изостало је „Звездино пролеће“¹⁰⁹. Пречесто је Звезда губила бодове, њена одбрана је била изузетно порозна. Прва победа у овом шампионату на гостујућем терену догодила се у 24. рунди¹¹⁰, где је Звезда славила против Радничког(КГ) 2:0. До краја шампионата Звезда се мучила. Једина позитивна ствар је победа у „вечитом“ дербију, где

¹⁰¹ *Темпо*, 26. август 1970, бр 235, стр. 17.

¹⁰² *Спорт*, 27. август 1970, бр. 5227, стр. 1.

¹⁰³ *Исто*, 21. септембар 1970, бр. 5251, стр. 6.

¹⁰⁴ *Исто*, 26. октобар 1970, бр. 5286, стр. 3.

¹⁰⁵ *Исто*, 16. новембар 1970, бр. 5308, стр. 1. и 5.

¹⁰⁶ *Исто*, 7. децембар 1970, бр. 5329, стр. 5.

¹⁰⁷ *Исто*, 30. новембар 1970, бр. 5322, стр. 3.

¹⁰⁸ *Темпо*, 9. децембар 1970, бр. 250, стр. 18.

¹⁰⁹ *Звездина ревија*, 5. март 1971, бр. 169, стр. 8.

¹¹⁰ *Спорт*, 26. април 1970, бр. 5104, стр. 1.

је Звезда победом 2:0, директно одузела Партизану шансу за титулу¹¹¹. Миљанићева екипа је шампионат завршила на 6. Месту¹¹².

Миљанићева звезда је увелико заостајала у домаћем првенству, па су се држали оне флоскуле „макар један домаћи трофеј“. Одбрану круне кренули су против Спартака, у Суботици. Неизвесност је трајала само на папиру . Головима Џајића и Филиповића , Звезда је себи обезбедила пролаз¹¹³ и коначним резултатом 3:1 пласирала се у 1/8 финала. Звезда је у овој рунди дочекала Војводину . Неизвесност су спречили Ђорић и Филиповић и Звезда је добила резултатом 2:0¹¹⁴. У 1/4 финалу, Звездин противник била је екипа Бора. Са пола снаге и без икаквих потешкоћа , Звезда је добила резултатом 2:0¹¹⁵. Противник Звезде у полуфиналу била је екипа Вележа. Очекивала се једна неизвесна утакмица, али се не памти горе прво полувреме које је било успављујуће. У другом делу игре се све променило, Миљанић је затражио од својих играча да изађу још напред што је довело до 2 „блицкрига“, головима Џајића и Филиповића у року од 2 минута, да би до краја утакмице у року од 3 минута, Филиповић употпунио хет-трик¹¹⁶. Звезда се пласирала у финале где је чекала Слобода (Т) која је у полуфиналу избацила Динамо(З). Први меч се играо у Тузли 12. маја. Звезда је у финални меч ушла под притиском, обзиром да је у првенству просипала бодове где је стигла и Куп јој је остао једина нада за рехабилитацију и излазак у Европу за следећу сезону. Са таквим ставом , судбина домаћина је била запечаћена у првом полувремену са 2 брза гола, а у другом полувремену су Караси и Филиповић потврдили Звездин тријумф¹¹⁷. Тузлани су били колатерална штета након неочекиваних и тешких пораза у првенству од Жељезничара и Вележа. Реванш у Београду је био ревијалног карактера, али Миљанић није дозвољавао опуштање па су Звездини фудбалери одрадили реванш крајње професионално и тријумфом од 2:0, одбранили Куп и

¹¹¹ Головима у 48 . дербију , Караси и Џајић донели су Звезди победу у овом дербију , а Партизан је наставио са лошим партијама јер у последњих 11. кола сезоне 1970-1971 , узео само 6 бодова , уједно ово је био најслабије посећен дерби , са «само» 23 000 продатих улазница , *Спорт*, 7. јун 1971, бр. 5146, стр. 4.

¹¹² “YUGOSLAVIA 1970-71“, <http://www.rsssf.com/tables/joeg71.html>, (22. фебруар 2021).

¹¹³ *Темпо*, 18. новембар 1970, бр. 247, стр. 16 .

¹¹⁴ *Исто*, 3. март 1971, бр. 262, стр. 13 .

¹¹⁵ *Спорт* , 18. март 1971, бр. 5430, стр. 6.

¹¹⁶ Специјални гост на овој утакмици био је тренер Панатинаикоса , Ференц Пушкаш са чијим тимом је Звезда требала да одигра први полуфинални сусрет недељу дана после ове утакмице , *Спорт*, 8. Април 1971 , бр. 5449, стр. 8.

¹¹⁷ *Исто*, 13. мај 1971, бр. 5487, стр. 10.

у својој витрини додали 9. пехар¹¹⁸. Филиповић и Џајић су од укупно Звездених 17 голова постигли 13¹¹⁹. Од 6 утакмица у Купу, Филиповић је на свакој дао макар по гол.

Са освојеном трећом узастопном титулом првака државе претходне сезоне, Звезда је добила још једну прилику да игра у КЕШ- у. Миљанић је већ годинама уназад правио тим који ће догурати далеко, свестан да нема у Југославији више шта ново да освоји, где може освојено само да брани, док је прави изазов тражио у европским такмичењима. Са таквим ставом тренера и селекцијом играча сматрало се да је овај тим Звезде и више него спреман да коначно направи велики успех у Европи. Противник у 1/16 финала био је Ујпешт Дожа. Први меч је игран у Будимпешти 16. септембра 1970. Звезда је свој лош старт у првенству пренела и на овај меч и очекивано је била поражена „само“ 2:0. Једину прелазну оцену је добио Дујковић који је Звезду спасио катастрофе¹²⁰. Услед нервозе играча у Будимпешти, Михајловић је добио црвени картон. У реваншу, пред 80000 гледалаца, Звезда је на тој утакмици пружила до тада своју најбољу утакмицу у тој сезони. Ујпешт је поражан резултатом 4:0¹²¹. Следећи противник у 1/8 финала био је УТА Арад, првак Румуније. Ђорић је годинама касније истицао како им је УТА била потпуна непознаница, а сами Румуни су у претходној рунди избацили Фејнорд, освајача КЕШ-а из сезоне 1969/70. Миљанић је тога био свестан, није ништа препуштао случају и УТИ је указао исто поштовање као и према Ујпешту, Фејнорду или Реал Мадриду. Упркос томе Звезда није имала већих проблема и лако је победила резултатом 3:0¹²². За реванш меч у Араду постоје многе анегдоте¹²³, али је најистинитија прича да су југословенски навијачи преправили Арад; сами навијачи УТЕ тврде да им је гостовање Звезде те године било једно од највећих и најдражих гостовања неког клуба, сматрајући да су извлачењем Звезде на жребу, добили после Фејенорда, најтежег могућег противника. Коначан резултат меча био је 3:1 за Звезду, где је Слободан „Цоле“ Јанковић уласком у игру у 70. минуту дебитовао за клуб у европским такмичењима¹²⁴. Након победе против УТЕ, уследила је

¹¹⁸ Исто, 26. мај 1971, бр. 5500, стр. 4.

¹¹⁹ Звездина ревија, 1. јун 1971, бр. 172, стр. 7.

¹²⁰ Тетро, 23. Септембар 1970, бр. 239, стр. 25.

¹²¹ Звездина ревија, 1. Октобар 1970, бр. 164, стр. 6.

¹²² Тетро, 28. Октобар 1970, бр. 244, стр. 19.

¹²³ „redstarbelgrade.rs“, https://redstarbelgrade.rs/forum_arhiva/index.php?topic=2723.0, (forum FK UTA ARAD), (28. фебруар 2021).

¹²⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=Epgcl0EH0D4>, (28. фебруар 2021).

вишемесечна пауза у КЕШ- у све до 10. марта 1971. када је био заказан меч 1/4 финала против источнонемачког шампиона, Карл Цајс из Јене , а први меч се играо у Источној Немачкој. Карл Цајс се није разликовао од других источнонемачких екипа , па када се погледа састав Јене јасно је зашто је та екипа састављена од 6-7 који су уједно и чланови репрезентације Источне Немачке. Ко год да је био шампион Источне Немачке, ситуација би била иста . Међутим , највећи Звездин противник на гостовању Јени није била екипа Карл Цајса већ они који тај клуб представљају . Против Звезде су биле временске прилике у Јени је вече пре утакмице пало 30 цм снега и потпуно уништило терен за игру¹²⁵. На дан саме утакмице , како су касније изјављивали за југословенске медије , наши играчи су на трибинама примећивали велики број совјетских војника , Штази , док су обични навијачи стајали . Звезда је већ после 20 минута игре губила са 2:0. Звезда се након тога мало ослободила и чвршћом игром је успела у 41 минуту да смањи резултат на 2:1, голом Јанковића. Миљанићева екипа је дефинитивно у другом полувремену заиграла боље и чвршће што је резултирало изједначењем у 58 минуту голом Џајића за 2:2 . Видело се да Звезда преузима озбиљнију иницијативу , али се у том тренутку у меч умешао ирски судија¹²⁶. Прво су домаћини почашћени пеналом који није био реализован , да би недуго затим у 72 минуту само судија приметио нешто што је Џајић наводно урадио. То је довело до потпуног искључења из утакмице ¹²⁷. Дословно је дошло до туче на терену где су дебљи крај извукли Џајић и Антонијевић који нису учествовали у тучи . Како је Џајић касније истицао тада је био психички утучен , јер му је тешко тада било да гледа своје саиграче како се боре а он није могао да им помогне . Миљанић је пре реванша играче одвео на Авалу где су се одмарали¹²⁸ . 24 марта 1971 , био је реванш пред 100 000 гледалаца а Миљанић је пре меча изјављивао да ће Звезда овај реванш одиграти витешки , док је тренер Јене Бушнер био озјавио да обе екипе имају подједнаке шансе¹²⁹ . На боље припремљеном терену, Звезда је у овом реваншу показала класу и зашто је генерално

¹²⁵ *Спорт*, 11. Март 1971, бр. 5424, стр. 14.

¹²⁶ Судија из Ирске после непостојећег пенала за домаћина који није био реализован , из незнатих разлога искључио Џајића и Антонијевића , који су добили 4 , односно 3 утакмице казне ,Миљанић ову одлуку окарактерисао као „одмазду“ и нешто што није виђено у модерном фудбалу , *Исто*, 25.март 1971 , бр. 5437, стр. 8 .

¹²⁷ „ Sudiya Karpenter je tada u Jeni , ubio i mene i celu jednu generaciju “, (kasnije izjavio Dragan Džajić) , S.Stojković , „*Miljan – za i protiv*“ , Beograd 1997 , str.73.

¹²⁸ S.Stojković „*Miljan- za i protiv*“ , Beograd 1997, str. 50.

¹²⁹ *Спорт*, 25. Март 1971, бр.5437, стр. 2.

бољи тим од Јене . Први гол је пао у 15 минути из пенала који је реализовао Ђорић ¹³⁰ . До краја полувремена , Филиповић је постигао гол за 2:0 . У каснијем интервјуу за немачки лист „ Јунген Велт“ тренер Јене је истакао да је одлука румунског судије Нитескуа да досуди пенал неоправдана¹³¹ . У наставку игре , видело се да је Звезда квалитетнији тим чиме је потврдила победу са још 2 поготка Остојића и Карасија чиме је коначан резултат био 4:0 , и Звезда се пласирала у полуфинале Кеш-а¹³² . Звезда је у полуфиналу чекала противника између Панатинаикоса и Евертона . ПАО је избацио шампиона Енглеске укупним резултатом 1:1 и прошли су даље због гола у гостима ¹³³ . Почетком априла било је одлучено је да ће се први меч одиграти на Маракани што је био моменат да почну психолошке „игрице“ два тренера ¹³⁴ . О Звединим скаутима на утакмицама ПАО-а нема писаних трагова . ПАО је 14. априла дочекало 90 000 гледалаца . Звезда је одиграла једну од маестралнијих утакмица те сезоне , тако да се испоставило оно што је Пушкаш видео против Вележа и доживео , обзиром да су његови играчи изгубили резултатом 4:1 . Утакмице живота су одиграли Остојић , стрелац 3 гола за Звезду и Слободан Јанковић који је био асистент код 3 гола а сам је постигао 4 ¹³⁵ . Не знајући тада да Камарасов гол , испоставиће се биће кључан и победнички гол на мечу . Пушкаш је после утакмице био видно незадовољан ¹³⁶ и истакао да његов тим није пружио ни 10 % од оног у Ливерпулу . Стране агенције , у којима је предњачио британски Ројтерс изјавиле су како је ово био „потпуни тријумф вештине“¹³⁷ . У периоду између овог двомеча „пецкања“ два тренера су настављена где је Миљанић позивао на опрез док је Пушкаш отворено претио чиме је југословенским новинарима испадао помало смешан , јер је упоређивао травнате подлоге на Маракани и на стадиону у Атини . Током тих 14 дана између два меча , међу играчима се причало да ће Грци на сваки могући „леgitимно прљав“ начин покушати да зауставе Звезду на походу у финале . Причало се да ће помоћни судија на мечу у Атини бити Пушкашев кум , обзиром да су судијску тројку чинили Шпанци . Такође стадион

¹³⁰ *Звездина ревија*, 3. април 1971, бр.170, стр. 3.

¹³¹ *Исто*, 25. март 1971, бр.5437, стр.3.

¹³² „Звездина шанса столећа“, *Звездина ревија*, 3. април 1971 , бр. 170 , стр. 1.

¹³³ *Спорт*, 25. март 1971, бр. 5437 , стр.5 .

¹³⁴ *Исто*, 10. април 1971, бр. 5454, стр. 7.

¹³⁵ *Тетро*, 21. април 1971 , br.269, str. 22.

¹³⁶ Пушкаш истакао да је Звезда у овој утакмици имала „судију и голмана форе“ свесно алудирајући на партију свог голмана који је у неколико наврата био лоше интервенисао , *Спорт* , 15. април 1971 , бр. 5458, стр. 4 .

¹³⁷ *Спорт*, 26. март 1971, бр. 5438, стр. 4.

„Караискакис“ је накнадно изабран за стадион где ће се утакмице играти . Играчи Звезде са друге стране желели су да у Атину дођу на дан утакмице чартер летом , упркос правилима Уефе да се на гостовање мора стићи два дана раније. Звездини челници клуба су одустали и од идеје да играчи вече пред утакмицу преспавају у Охриду. Одлука да не преспавају у Охриду је била погрешна , обзиром да Грчки навијачи, њих 8000 целу ноћ нису дозволили играчима Звезде да спавају урлајући и галамећи испред хотела . На дан утакмице , 28. априла 1971 , „Караискакис“ је личио на све ,осим на фудбалски терен. Пред 20 000 гледалаца , Звезда као да није постојала на терену. Грешком Кленковског , већ у 50 секунди , Грци су повели 1:0 . Звезда својим залагањем на терену није заслужила пролаз у финале па су Антонијадис и Камарас запечатали Звездину судбину, за коначних 3:0 . Једини расположен за игру , био је Караси који је пропустио две велике шансе и то је било све од Миљанићевих играча. Звезда је од добијеног направила вересију , а очекиван дуел Џајић – Кројф је изостао ¹³⁸, иако је Миљанић био уверен да би у овом дуелу изашли као победници. Колика су била очекивања и надања од овог двомеча сведочи не мали број инфаркта са смртним исходом код Звездиних навијача ¹³⁹. Миљана су питали две деценије касније шта се у Атини заиста збило , али је он рекао да „шта је било било је , важно је гледати унапред јер нема вајде да се враћамо у прошлост“¹⁴⁰. Та тешка априлска атинска ноћ дуго је болела и са собом вукла многе Звездине генерације , али чини се да је Џајић поред фудбала учио методiku и тактику фудбала уз Миљанића . Иако је тада већ био функционер , а не фудбалер сву бол атинске ноћи наплатило је београдске априлске ноћи 1991. године када је Звезда прескочила тај фамозни претпоследњи корак , а снове осварила 29 . маја 1991. Након ове сезоне почињу да пристижу богате понуде за Миљанића али је он просто још увек веровао у ову генерацију , тзв. „Миљанових беба“ верујући да ће велики тријумф ипак доћи.

Из већ виђеног , како је Звезда „сама себе победила“ у Кеш-у , тако је прошла и у домаћем првенству. Миљанић се опет нашао на раскрсници , као што се нашао и доласком у клуб 1966 . Био је свестан да је пропуштена историјска шанса за 4. узастопном титулом , као и могућношћу да Звезда постане први источноевропски тим који је освојио

¹³⁸ *Звездина ревија*, 7. мај 1971, бр. 171, стр. 8.

¹³⁹ Познат је случај да је седамнаестогодишњи Драган Митић , гимназијалац из Ниша преминуо од инфаркта гледавши реванш утакмицу Пао – Звезда , *Звездина ревија* , 1. јул 1971, бр. 161, стр 23 .

¹⁴⁰ S.Stojković „*Miljan- za i protiv*“, Beograd 1997, str.135 .

сребрни трофеј. Након оваког дебакла у целој сезони , Миљанић је драстично морао нешто да мења или да се тихо повуче ¹⁴¹, чиме би постао и остао један од најтрофејнијих тренера клуба . Међутим , како је током раних 60 – тих изучавао методику фудбала и учио о њему , тако ни сада није бежао од одговорности и ухватио се у коштац са постојећим проблемима . Са таквим ставом и одлуком да ће остати на клупи Звезде , улази у нову сезону , са истим амбицијама , битком на три фронта и оно најбитније са сачуваном окосницом тима око Џајића , Аћимовића и Јанковића , док се млади Филиповић афирмисао и додатно добио конкуренцију у нападу повратком у клуб легенде Војина Лазаревића из иностранства ¹⁴².

*

Миљанић је одлучио пред почетак ове сезоне 1971/72 да не мења играчки кадар , није било озбиљнијих одлазака , док се у клуб вратио Војин Лазаревић. За разлику од претходних сезона када је Звезда у првим утакмицама играла лоше , ову је стартовала веома снажно , победом у Загребу 22 августа 1971 , против Динама срушивши лошу традицију од 6 година без победе на Максимиру ¹⁴³. Од треће рунде у наредних 9 утакмица , Звезда је 6 пута победила и 3 пута одиграла нерешено уз импресивну гол-разлику 20:5 ¹⁴⁴. Закључно са 30. октобром и утакмицом са крагујевачким Радничким, редом су побеђивани : Вардар 4:1 , Сутјеска 2:1 , Олимпија 5:1 , Жељезничар 3:1 , Партизан 1 : 0 и Раднички (Кг) 4 : 0 , док су бодове сачували : Офк Београд 0 :0, Вележ 0:0 и Војводина 0:0 . Ова серија неповедивости била је довољна да Миљанићева екипа буде прва на табели. Упркос поразу од Звезде , Жељезничар је био директан противник за титулу . У овим утакмицама је опет долазила до изражаја физичка спрема Звездиних играча , чији се метод тренинга разликовао од осталих тимова¹⁴⁵ . Након 11 рунде , уследиле су пар лоших утакмица , пораз у Нишу 1 :0 ¹⁴⁶ , 1 :1 против Челика на Маракани

¹⁴¹ Isto , Beograd 1997, str.38.

¹⁴² *Звездина ревија* , 1. август 1972, бр. 189 , стр. 5.

¹⁴³ „ Тријумф десеторице, јер је у раној фази меча Ђорић добио црвени картон, уједно је ово био Звездин тријумф после 6 година на Максимиру. *Спорт* , 23. Август 1971, бр. 5588, стр. 1.

¹⁴⁴ „redstarbelgrade.rs“ <http://www.rsssf.com/tables/j/joeg72.html> , (28.februar 2021).

¹⁴⁵ S. Stojković „*Miljan- za i protiv*“, Beograd 1997, стр. 67.

¹⁴⁶ „Чаир руши велике“, Сви клубови велике четворке поражени у Нишу, *Спорт*, 22. новембар 1971 ,бр.5680, стр.3.

¹⁴⁷ и пораз у Сплиту од Хајдука 2 : 1 , чиме је Звезда изгубила прво место на табели . Други део шампионата Звезда је стартовала убедљиво победама над Динамом из Загреба 5:1 и Борцем из Бањалуке са 4:0. Звезда је фактички титулу изгубила у директном дуелу на Грбавици ¹⁴⁸ када је поражена 1 : 0 и бодовно разлика је повећана на 4 бода у корист Жељезничара . Осим директног дуела Звезда није до краја првенства успела да искористи пар лоших утакмица Жељезничара јер је у истим рундама губила бодове . У 30. рунди дефинитивно је успуштена титула ¹⁴⁹. Звезда је током сезоне пружала јако добре резултате против екипа из „велике четворке“ док је бодове губила против екипа из средине табеле, за разлику од Жељезничара који је био константан , побеђивао је тимова са средине табеле и бележио је јако добре резултате код куће против тимова из „велике четворке“. Ово је било је једно од најнеизвеснијих првенстава Југославије у историји где су прве две екипе на табели имали по 4 пораза ¹⁵⁰. По бодовној разлици , за Звездом нису пуно заостајали Војводина и Офк Београд .

У овој сезони 1971/72 Звезда је бранилац титуле у Купу и Миљанићев циљ је одбрана Купа . Звезда стартује у Купу 16. новембра 1971. у 1/16 финала против лесковачке Дубочице . Током целог меча Звезда се мучила да пробије одбрану лесковчана што је на крају успело Аћимовићу који са два гола обезбедио пролаз даље ¹⁵¹. Наредни противник био је опет друголигаш екипа Бора , која је сезону пре тога испала из елите . Неочекивано меч је био веома тежак , Звезда је тешко долазила до прилике за гол тако да је крај утакмице завршен резултатом 1:1 и играни су продужеци . Ни у продужецима Звезда није бриљирала али је до истека 120. минута успела да слави победу 4:2 ¹⁵². У 1/4 финалу Звезда је играла против Радничког у Крагујевцу . Као и у претходне две рунде, Звезда се мучила , тешко долазила до гола али је Џајић голом у 68. минуту¹⁵³ одвео Звезду у полуфинале где је противник била Олимпија . Звезда је јако добро ушла у утакмицу , повела је 1:0 голом Џајића , али су Словенци изједначили 6. минута касније из пенала .

¹⁴⁷ „Челик казнио Звездине промашаје и заслужено однео бод“ , *Исто*, 29. новембар 1971, бр. 5687, стр. 5

¹⁴⁸ *Исто*, 24. Април 1972, бр. 5834, стр. 2.

¹⁴⁹ „ Звезда није била искористила своје шансе у Тузли док је Жељезничар на свом терену био победио Вележ и тако побегао на три бода предности“ , *Исто*, 29. Мај 1972, бр. 5869, стр. 6.

¹⁵⁰ „YUGOSLAVIA 1971/72“, <http://www.rsssf.com/tables/j/joeg72.html>, (23 .Februar 2021).

¹⁵¹ *Спорт*, 11. Новембар 1971, бр. 5668, стр. 1 .

¹⁵² *Исто*, 26. Новембар 1971, бр. 5683, стр. 6.

¹⁵³ *Исто*, 2. Март 1972, бр. 5789, стр. 9.

Други део игре донео је доста опрезнију игру са обе стране , па је Звезда још једну утакмицу отишла у продужетак . Када су сви већ очекивали пенале , Попивода је 2 минута пред крај утакмице одвео Олимпију у финале¹⁵⁴ , док је Звезда изгубила шансу да брани трофеј .

Освајањем Купа у претходној сезони , Звезда је себи обезбедила учешће у Купу победника купова , обзиром да позицијом на табели не би била у прилици да учествује у европским такмичењима . У 1/16 финала Звездин противник је био мађарски Комло. Очекивало се да Мађари неће бити тешка препрека за пролаз даље , али су још увек била жива сећања на Атину и меч против Панатинаикоса. Први меч је био заказан за 15 септембар 1971 у Мађарској . Слично румунској УТИ и мађарски Комло је био велика непознаница за Миљанића и екипу . Неочивано у 14 минути , грешком Дујковића Мађари су повели 1:0 , што је потпуности разбудило Звездине играче и до краја утакмице су у потпуности надиграли противника и коначан резултат је био 7:2 . Неочекивани херој утакмице био је Кривокућа који је постигао један гол и асистирао код 3. Ипак меч је обележио млади Филиповић са 4 гола ¹⁵⁵. Остала два поготка су постигли Караси и Аћимовић . Овако висок резултат је гарантовао миран реванш у Београду који је требало да се одигра 29. септембра 1971 . Миљанић је себи дозволио да већину кључних играча одмара , а очекивао је да измене искористе своју шансу. Срећом по играче, само 500 гледалаца је видело њихову бламажу и пораз од 2:1 ¹⁵⁶. Једини стрелац на мечу био је Аћимовић . Следећи Звездин противник била је ротердамска Спарта ¹⁵⁷. Меч је одигран 20 октобра 1971 , а Миљанићеве речи домаћој штампи ће испасти тачне . Звезда у Ротердаму није била у стању да победи домаћина , одигравши „само“ 1:1 , док је једини гол за Звезду постигао Јанковић . Ништа се није променило ни две недеље касније када је Звезда 3 новембра на Маракани угостила Спарту . Холанђани су одлучили да у Београду одиграју отворено , што је Звезди много отежало ствари. Звездина игра није била претерано сјајна али је голом Карасија, Звезда повела 1:0 . Као и у првом мечу Холанђани су успели да дођу до изједначења , наставили су са притиском на одбрану Звезде. За све њихове

¹⁵⁴ *Звездина ревија* , 15, мај 1972, бр. 184, стр. 7.

¹⁵⁵ *Спорт*, 16. септембар 1971, бр.5611, стр. 6.

¹⁵⁶ *Исто*, 30. септембар 1971, бр. 5627, стр. 9.

¹⁵⁷ *Исто*, 21. октобар 1971, бр. 5648, стр. 3.

промашаје били су кажњени у 82. минуту када је Антонијевић погодио за 2 : 1 ¹⁵⁸. Овом победом , Звезда се пласирала у 1/4 финале , где је за противника добила Динамо из Москве . Први меч је био заказан за 8 .март 1972 на Маракани. Миљанић у овој утакмици није могао да рачуна на свог капитена Драгана Џајића који је повредио колено. То се осетило у игри јер Звездини напади нису били учестали . На крају због својих пропуштених шанси , пред крај првог полувремена , Звезда је кажњена и Динамо је повео 1:0 . У другом полувремену Звезда је кренула свим силама у напад , и када је Филиповић у 88. минуту изједначио на 1:1 , сви су веровали да ће Звезда тим резултатом отићи на реванш Динаму . То је спречио већ у следећем нападу Гершкович својим поготком који је био огроман капитал пред реванш ¹⁵⁹. Звезда је у првом мечу била ускраћена помоћи Џајића , док је у реваншу ситуација била још драматичнија , јер пут Ташкента нису отишли Слободан Јанковић , Сеад Сушић и Зоран Филиповића . У реваншу 23. марта 1972, Звезда је прво полувреме одиграла крајње офанзивно али је остао резултат 0:0 . Почетком другог дела Кривокућа је искористио метеж у одбрани домаћих и погодио за 1:0 . У 75. минуту Кожемјакин је искористио мало лошију интервенцију Дујковића , чиме је изједначио на коначних 1:1 ¹⁶⁰. Домаћа штампа је овај пораз и елиминацију у 1/4 финалу , као и Панатинаикос претходне године окарактерисала као црне датуме у историји клуба ¹⁶¹.

*

Звезда у ову 1973/74 улази као бранилац титуле али се више осећала као изазивач обзиром да јој је играчки кадар био у потпуности десеткован. Лишена је била помоћи Дујковића , Антонијевића и Џајића служили су војни рок , Карапанџић одлази из Звезде у Раднички (БГ), Михајловић одлази у Раднички (КГ). Ова сезона је по много чему остала карактеристична . Током целе сезоне Звезда се мучила , док су јој спортски резултати били без континуитета . Својим играма у првом делу сезоне , једино је сјајне резултате пружала против најјачих екипа¹⁶² . Остаће запамћен болан пораз на Маракани од Вардара

¹⁵⁸ Исто, 4. новембар 1971, бр. 5662, стр. 7.

¹⁵⁹ *Темпо*, 9. март 1972, бр.315 , стр. 19.

¹⁶⁰ *Исто*, 23. март 1972, бр. 317, стр. 15.

¹⁶¹ *Звездина ревија*, 5. април 1972, бр.182, стр. 11.

¹⁶² Velež 2:0, Partizan 1:0, Dinamo(Z) 1:3 ,Hajduk 3:1, Sarajevo 3:4 i Željezničar 3:1 , „YUGOSLAVIA 1973/74“, <http://www.rsssf.com/tables/joeg74.html>, (24.februar 2021) .

1:2 , чиме је Звезда прекинула низ непобедивости на свом стадиону ¹⁶³. Звезда својим играма у првом делу сезоне није личила на шампионску екипу . Трачак наде да би могла да одбрани титулу шампиона било је у периоду од 22 . рунде до 28. рунде када је први пут од почетка сезоне била на челу табеле , али је једноставно то било све од Звезде у овој сезони . Коначан пласман на табели било је 3 место .

Као и претходне сезоне и овај Куп Југославије стартује тек средином августа 1974. године . Ово је био нови почетак без Миљана Миљанића на клупи и осетио се његов недостатак и енергија коју би преносио на играче . Звезда је конкретно кренула у напад на трофеј , а први противник је био Бањалучки Борац . Меч је одигран на Маракани 14. августа 1974 , а Звезда је повела голом Јевтића и то је укратко било све од нове Звезде, која је била на висини задатка само једно полувреме , те је спортски извештај за ту утакмицу био сасвим прикладан ¹⁶⁴. У наставку Звезда је стала и коначан резултат утакмице био је 4:1 за госте који су се заслужено пласирали у 1/8 финала . Ова рана елиминација из Купа Југославије се није памтила у Звездиној историји ¹⁶⁵.

Звезда је чекала пуне 3 године како би опет заиграла у најелитинијем европском такмичењу , где је у првој рунди чекао пољски првак Стал . Први меч је игран на Маракани 19 . септембра 1973 године . Меч је сјајно започет , обзиром да је Звезда повела већ у 2 минути , али је било приметно да недостаје полета што су Пољаци искористили на самом старту другог дела и савладали Петровића за 1:1 . Караси је спречио сензацију и постигао гол за 2:1¹⁶⁶. У реваншу 3 октобра 1973 , након сјајне прилике нападача домаћих Лата , Звезда је заиграла много боље и озбиљније . Лазаревић је у 26 минути поставио коначан резултат двомеча 3:1 ¹⁶⁷. Трагичар двомеча је нападач Лато који је три пута имао ситуацију један на један али није успео да савлада Петровића . Жребом је одлучено да ће у наредној рунди у 1/8 финала противник Звезде бити Ливерпул . Прва утакмица заказана за 24 октобар на Маракани . Ово је био судар два стила фудбала , две филозофије , са једне стране Миљанић , са друге Бил Шенкли . Потпуно неочекивано Звезда је апсолутно напала Ливерпул , али срећом по Остврљане , реализација је изостајала . Највеће проблеме

¹⁶³ СД ЦРВЕНА ЗВЕЗДА – педесет година 1945 – 1995 , Београд 1995 , стр . 70 .

¹⁶⁴ „ЗВЕЗДА СИЈАЛА КАО СВЕЋА“, *Спорт*, 15. август 1974, бр. 6678, стр. 1.

¹⁶⁵ ЦРВЕНА ЗВЕЗДА – НАШИХ 60 ГОДИНА , Енциклопедија клубова 1945 – 2005 , , Београд 2005, стр. 21 .

¹⁶⁶ *Спорт* , 20.септембар 1973 , бр. 6348 , стр. 5 .

¹⁶⁷ *Исто*, 4 октобар 1973 , бр. 6362 , бр. стр. 7 .

одбрани Енглеза задавали су Лазаревић и Петровић који су у појединим тренуцима промашивали немогуће . Кључни моменат утакмице у Београду био је излазак Аћимовића из игре због повреде , док је сва тежина игре на средини терена пала на Јанковића . Није подлегао притиску , шта више , већ минут касније ударцем са ивице шеснаест метара постиже еврогол , сместивши лопту у десни горњи угао голмана Клеменса . Почетком другог полувремена , Звезда је наставила са својом игром па је у 48 минуту Богићевић повисио на 2:0 . Звезда са својом игром попушта , када је у 65 минуту терен морао да напусти Јанковић . Једна од ретких Миљанових грешака јесте увођење Керија уместо Јанковића , са циљем да сачува резултат . Ливерпул од тог тренутка преузима иницијативу коју ће наплатити у 72 минуту , када бек Лоуер из крајње безазлене ситуације постиже гол , за коначних 2:1 ¹⁶⁸ . Сви су честитали на победи , осим Била Шенклија који је остао усамљен . Гостовање Ливерпулу било је заказано за 6 новембар 1973 . Миљанић је пред реванш имао пар дилема око састава , кога , где и како ставити , на којој позицији играти , и како најбоље затворити Кигена и двометраша Тошака . Након победе у Југославији, Миљанић је коначно добио прилику да Енглезима на Острву коначно покаже шта је од њих научио и да то примени на делу против својих учитеља . Био је свестан да југословенски тим не сме да се повуче и игра пасивно против Енглеза . Таквим приступом одлучио се за пар промена у тиму . Најодговорнији посао у тиму имао је Јовановић који је 90 минута морао да бије битку са Тошаком . Прво полувреме је упркос Ливерпуловој иницијативи припало Звезди , јер су Владимир Петровић и Јанковић имали зрелије и конкретније шансе за постизање гола . Како је Миљанић касније изјавио у другом полувремену на његову екипу се сручио прави тајфун ¹⁶⁹ . На несрећу Енглеза, Ољи Петровићу ће остати најбоља утакмица у каријери , обзиром да је одбранио бар 3 - 4 чиста гола . Временом је Звезда заиграла у другом полувремену што је одмах резултирало голом Лазаревића у 60. минуту . Услед неповољног резултата по њих , Енглези су још жешће кренули на гол Петровића што је резултирало голом у 84 минуту . Међутим , радост домаћина трајала је свега 6 минута , када је Слободан Јанковић поготком из слободног ударца погодио за коначни резултат 2:1 у 90. минуту . Шенкли је одао овог пута почаст

¹⁶⁸ «Од готовог вересија , Звезда је много убедљивијим резултатом могла да савлада Ливерпул“ , *Исто* ,25.октобар 1973 , бр 6383 , стр. 1 .

¹⁶⁹ «Оправдан оптимизам» Звезда и у другом мечу славила са 2:1 , чувени «КОП» аплаудирао југословенским играчима, *Исто*, 7. новембар 1973 , бр. 6397 , стр. 7.

југословенским играчима , ушавши у Звездин аутобус и сваком играчу појединачно честитао ¹⁷⁰. То је био тај још један меч који је Миљанић прижељкивао и због ког није отишао из клуба након „дебакла“ од Панатинаикоса из 1971. године ¹⁷¹. Миљанић је двоструку победу против Ливерпула назвао „лабудовом песмом“ ¹⁷². Ово је уједно био крај Шенклијеве ере , а нови тренер Боб Пејсли је отворено прихватио „Чичину“ филозофију фудбала и одустао од типичног енглеског стила дугих лопти . У наредној рунди , у 1/4 финалу следећи је противник био Атлетико Мадрид . Први меч се играо у Београду и био је заказан за 6 март 1974. Навијачима и штампи је деловало да тренер и играчи нису мислима у припреми утакмице са Атлетиком. То се може испоставити тачним јер до тада нико овако лако није победио Звезду на Маракани као што је урадио Атлетико. Коначан резултат утакмице био је 2:0. Да се нешто дефинитивно дешавало у клубу показује чињеница је Звезда 2 недеље касније у реваншу пружила једну од најслабијих партија и утакмица је завршена резултатом 0:0 . Тиме је Звезда испала из Купа шампиона и још једном остала без прилике да се бори за сам врх Европског такмичења .

Већ пред крај сезоне се знало да Миљанић напушта клупу Звезде , да ће већина играча отићи и све то у тренуцима када се Звезди дешава да сезону завршава без иједног трофеја и неког већег успеха у Европи . Иста дешавања су била у сезони 1971/72 .године .

¹⁷⁰ «Овог пута, менаџер Ливерпула Бил Шенкли је свим играчима Црвене звезде честитао» , *Звездина ревија*, 15. новембар 1973 , бр. 212, стр. 4.

¹⁷¹ «Miljanić je priželjkivao takvu igru još od Atine, što je ujedno bila njegova omiljena pobjeda» , S. Stojković , *Miljan- za i protiv* , Beograd 1997, str.72.

¹⁷² *Isto*, Beograd 1997, str.73.

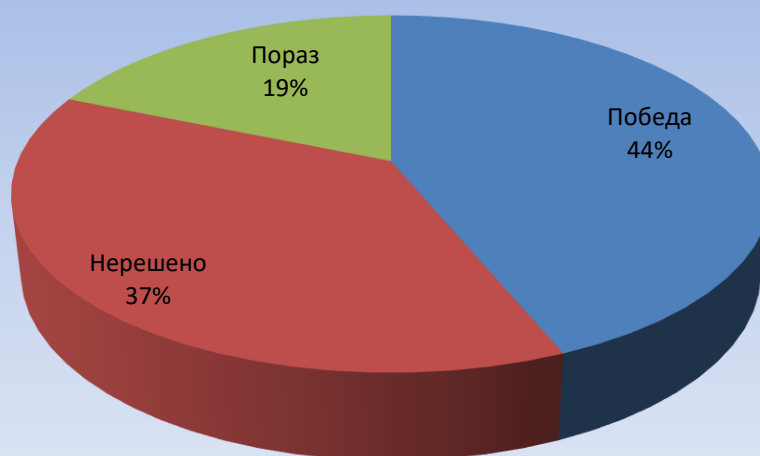
МИЉАНОВ УЧИНАК СА КЛУБОВИМА „ВЕЛИКЕ ЧЕТВОРКЕ“¹⁷³

<i>Назив клуба</i>	<i>Победа</i>	<i>Нерешено</i>	<i>Пораз</i>	<i>Ук. гол разлика</i>
ПАРТИЗАН	7	6	3	28:16
ДИНАМО(З)	4	4	8	16:21
ХАЈДУК(С)	5	5	6	28:26

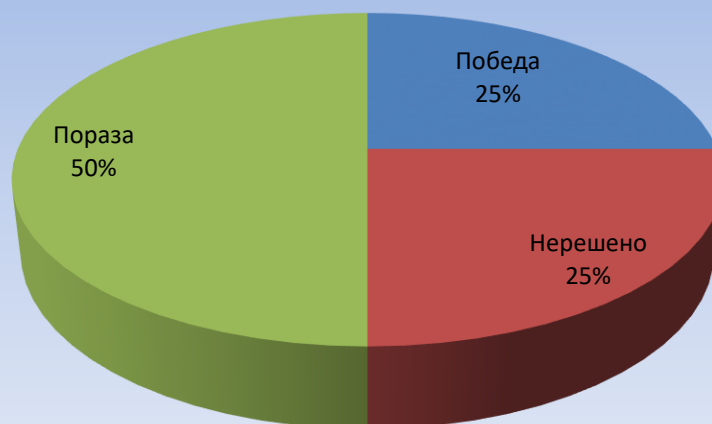
МЕЋУСОБНИ СКОР – ПРОЦЕНТУАЛНО

¹⁷³ ЦРВЕНА ЗВЕЗДА – НАШИХ 60 ГОДИНА, Енциклопедија клубова 1945 – 2005, Београд 2005, стр 36.

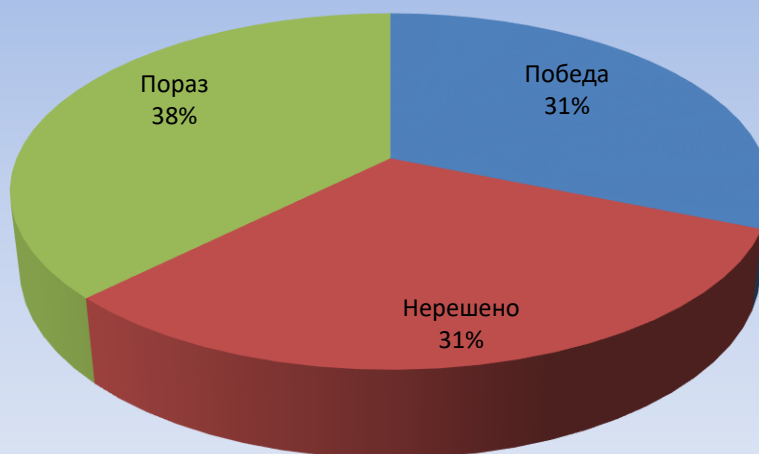
ПАРТИЗАН

ДИНАМО (З)

ХАЈДУК (С)

НИКАДА ЗБОГОМ

Још крајем сезоне 1973/74. се наслућивало да је растанак између Црвене звезде и Миљана Миљанића све извеснији. О његовом одласку се говорило и годинама раније, како је својим знањем и умећем превазишао Звезду, како је дошло време да уновчи своје знање у богатијим клубовима Западне Европе. Бенфика је прва направила тај искорак, нудила је Миљанићу немишљене услове након краха против Панатинаикоса. У то време, Бенфика је била клуб сличан Звезди, била је видљива смена генерација, генерација која је харала Европом средином 60-их, па је повратак ка европском трону видела у Миљанићу као идеалном решењу на месту тренера. Звезда је у Атини доживела бродолом, али је Миљанић тада стао уз своје играче и клуб који заступа, не желећи да бежи од одговорности, па је навијачима и играчима пружио још три године свог знања и искуства, које је једино истински могао да Звезди пружи. Желео је такође, још једну, ту „велику“ утакмицу, не желећи да са Звездом не одигра неки меч против Ајакса или неког јачег клуба из Западне Европе. Ту прилику је чекао све до 1973. када је Звезди на мегдан изашао један Ливерпул, док је Миљанић коначно добио прилику да се коначно докаже и то против једног од својих учитеља из Енглеске десет година раније, Била Шенклија¹⁷⁴. Миљанић је као тренер у том двомечу апсолутно надиграо учитеља и отворено свету показао како играти „тотални фудбал“. Било је видљиво да би Звезда могла да понови успех из 1971 године, али су осим Миљанића и играчи у зрелим годинама пожелели да полако почну да наплаћују своје фудбалско знање, тако да је екипа на крају те сезоне почела да се осипа. Ипак највећи удар за клуб био одлазак Миљана Миљанића, након осам сјајних година на клупи вољеног клуба. Као и 1971. и сада су на адресу ФК Црвена звезда пристизале бројне издашне понуде за Миљанића, почевши од Интера, Атлетика, Бенфике (која је нудила тада 50000 долара више од било ког другог клуба), Арсенала, па све до Реала. Миљан одлучио се био одлучио за Шпанију и Мадрид, односно за клупу славног Реала. Потписао је предуговор 19. марта 1974¹⁷⁵. Осим њега, чак је 8 првотимаца одлучило да ће на крају сезоне напустити клуб, тако да се након осам година, једна цела

¹⁷⁴ „Od Poljaka koji su nas izbacili sa svetskog šampionata, ne možemo naučiti ništa, a od Crvene zvezde i Jugoslovena možemo stvarno da naučimo mnogo“, *Isto*, Beograd 1997, str. 74.

¹⁷⁵ *Спорт*, 21. март 1974, бр. 6531, стр. 11.

фудбалска генерација распустила, док је она млађа, која је надолазила већ имала јасне контуре какве ће утакмице имати. Миљанић је Реалов званично постао након Светског првенства 1974. у Западној Немачкој.

Као и Бенфика 1971. године и Реал ове сезоне 1974/75 ће очекивати од Миљанића да створи конкурентан тим Барселони и да надомести смену генерације у Реалу . Миљанић није ни могао да сања да ће тако брзо опет добити прилику за повратком у Београд . У Купу Победника купова Звезда је редом избацивала Паок и Авенир Беген , док је Реал избадио исландски Фрам и Аустрију из Беча . Жреб је хтео да се у 1/4 финалу састану Звезда и Реал . Након сазнања када ће се мечеви играти , први тренер екипе Реала Миљан Миљанић чији су играчи током те сезоне доминирали лигом је само из крајње професионалности водио Реал против Звезде у Мадриду где је уједно Реал и савладао Звезду са 2 : 0 ¹⁷⁶. Уследио је меч на београдској Маракани, али овај пут без Миљанића који је одбио не само да води клуб против Црвене звезде, већ и да допутује у Београд. Звезда је била боља и однела победу. Одмах после меча Миљан је изјавио да је Звездина победа била заслужена¹⁷⁷, те да се присетио неких детаља за време рада у Звезди. Сматрао је да је за победу био заслужан цео тим, а не појединац. Ипак , прелазак у Реал изгледа да је пало најтеже голману Ољи Петровићу који каже „Миљановим одласком велико Звездино стабло изгубило је своје корене“¹⁷⁸.

Колика је оданост и љубав према Црвеној звезди Миљанић говори кроз своје животно сведочење о целокупном клупском деловању "...Али ја из Звезде никад нисам отишао, ја сам увек осећао да сам у њој. Одавде до вечности. Ту сам провео највећи и најлепши део свог живота... Могао бих сликовито рећи да сам у Реалу радио, а у Звезди се родио и живео."

¹⁷⁶ « Тужно вече Звездине навале » , Шпанци су у овом мечу били потпуно неутралисали Џајића и Петровића, *Спорт*, 7. март 1975, бр. 6881, стр.9 .

¹⁷⁷ „Браво, Звезда“ , *Спорт*, 23. Март 1975, бр. 6894, стр.3.

¹⁷⁸ S. Stojković, *Miljan- za i protiv* , Beograd 1997, str.68.

ЗАКЉУЧАК

Звезда је дуго тражила прави и препознатљив начин игре и нашла га је управо са Миљаном. Он је у клуб унео сасвим нешто ново, прилагодио је сва стечена знања у Енглеској и тако је аматеризам заменио професионализмом. Његови тренинзи су били другачији, динамичнији. Људи са стране, којима је фудбал био хоби и који су имали вишак слободног времена, почели су да се баве статистиком и дошли до интересантног закључка: Миљану је требало 400 дана да се од некадашњег пионира развије као стручњак и несумњиво постане један од најуспешнијих тренера у историји клуба. Када је било најтеже, имао је храбрости да се суочи са проблемима и променама, тако да је са Џајићем као једином звездом у тиму успео да направи доминантан тим у Југославији. Због година, играчи су често називали и „Миљановим бебама“, неретко су се сретали са незапамћеним потцењивањима и увредама, али су својом игром клубу и Миљану враћали на најбољи могући начин. Екипа је годинама сазревала, Миљанић је осим промена у клубу, мењао и ствари у у Фудбалском Савезу Југославије, чиме је започео период значајних међународних успеха и низ освајања великог броја националних трофеја. Оно што је било карактеристично за Миљанов метод у фудбалу, било је то што није желео да меша политику, национализам и патриотизам у спорт. Није био омиљен међу новинарима. Често су га нападали јер је он инсистирао на томе да је тадашња штампа била намењена за прављење националних идола. То му је изузетно сметало, јер је мислио да млади људи који нису прави асови и који се нађу се на незаслуженим висинама могу лако да поклекну пред славом и као спортисти и као личности. Ту се још једном види његова посвећеност сваком играчу као човеку. Иако је знао за све критике против њега и за то да није омиљен међу новинарима, био је приступачан и елоквентан те се увек први јављао новинарима.

Био је веома упоран и непоколебљив када му је стало да наметне ставове и опредељења за која је био уверен да су у интересу фудбала. Није губио време са истомишљеницима, јер му је било важно да придобије оне друге. Како је сам био веран пријатељ, то је учио и све играче који су пролазили кроз клуб. Изузетно амбициозан, понекад нереалан у зацртаним циљевима терао је да сви раде више него што су мислили да могу, јер је више веровао у рад него у таленат. Говорио је да на терену мора да постоји организација као на свечаном

ручку – свако има своје место и зна се ред. Срео је много људи у животу који су хтели да му буду сарадници , пријатељи , саборци за интересе фудбала. Често их је бирао из оних редова који никада не дорасту дотле да му буду равноправни , чега је и сам био свестан. Није Миљан био ни први ни последњи вођа, а наш фудбал није имао бољег узора и вођу од Миљана Миљанића.

Кум , патријарх, отац, модернизатор, гробар - уз име Миљана Миљанића лепљени су разни епитети за које се љубитељи фудбала никада неће усагласити , јер ће увек бити опречних мишљења и коментара. Важи за човека који је овим просторима донео нове погледе на фудбал. Толико је био далековид да су неке ствари из прошлог века актуелне и дан- данас. За његову игру је важило – не вреди ако си играо атрактивно ако ниси победио. Оно што данас знамо као клуб је направљено у том периоду, што се види по титулама у домаћем шампионату и наступима у Европи.

Звезда је у мандату Миљана Миљанића освојила 4 титуле првака Југославије (од тога 3 у низу), као и две дупле круне, 3 купа Југославије, 1 Митропа Куп и она ставка која је најбитнија - направљена је велика разлика у вечитим дербијима над Партизаном. Међу вечитим никада није било несугласица , напротив. Миљан је јако поштовао Партизан као клуб и никада није рекао а ни сматрао да је његов клуб фаворит. То је било здраво ривалство у сваком смислу те речи, и како сам каже , мечеви са Партизаном су му помогли у даљој каријери и мечевима са Барселоном када је водио мадридски Реал . Миљан и даље држи рекорд по освојеним титулама , а налази се испред Мише Павића и Славољуба Муслина.

За Миљанића је важно напоменути да је аутор више књига од којих су неке и обавезна литература , у најбољим школама који су специјализоване за едукацију фудбалских стручњака . Важнија дела су му : „ Практикум за фудбалске судије“ , „Едукација у примени психологије на фудбал“ , „ Фудбалски тренинг : методски приступ : периодизација – практичан приказ“ , „ Југословенска школа фудбала“ , „ Методика рада са младим фудбалерима“ и „ Приручник за идео-моторну обуку спорта“ .

БИБЛИОГРАФИЈА

Извори:

1. СД ЦРВЕНА ЗВЕЗДА , 50 ГОДИНА 1945- 1995, Београд 1995
2. Slavo Stojković , „*Miljan- za i protiv*“ , Beograd 1997
3. Томо Марић, „*Miljan (Ljudi i vrijeme, u tri čina)*“ , Beograd- Вања Лука 2005.
4. ЦРВЕНА ЗВЕЗДА, ЧЕТРДЕСЕТ ГОДИНА 1945-1985 , Београд 1985.
5. ЦРВЕНА ЗВЕЗДА- НАШИХ 60 ГОДИНА, ЕНЦИКЛОПЕДИЈА КЛУБОВА 1945-2005 , Београд 2005.
6. Звездина ревија 1966 – 1974 .
7. Спорт 1966 – 1974.
8. Темпо 1966 – 1974.

Литература:

1. Dušan Bilandžić , *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije Glavni Procesi 1918 – 1985*, Zagreb 1985.
2. Добривоје Јанковић – Миљан Миљанић – тумач фудбала , Вечерње новости 2012.
3. Предраг Ј. Марковић, *Београд између истока и запада 1948 – 1965*, Београд 1996.
4. Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918 – 1988 ,III tom* ,Beograd 1988.
5. Јован Секулић – Миљан Миљанић – фудбалски патријарх , Политика 2012.
6. Славо Стојковић – Миљан Миљанић и други , Политика 2012.

Интернет извори:

1. “redstarbelgrade. rs“.
2. www.rsssf.com .
3. www. crvenazvezdafk.com.
4. wikipedia.
5. www.youtube.com .

